

ДЪРЖАВНА АГЕНЦИЯ „АРХУВИ“

СТАТИИ

ДОКУМЕНТИ

ИСТОРИЯ
НА ИНСТИТУЦИИТЕ

ДНЕВНИЦИ
И СПОМЕНИ

ПРЕГЛЕДИ

ИСТОРИЯ
НА АРХИВИСТИКАТА

ОТЗИВИ
И РЕЦЕНЗИИ

СЪДЪРЖАНИЕ

СТАТИИ

Снежка Панова – Информация за арменско население в документи от Централния държавен архив	3
Мартина Хагенмюлер – Възстановяване на повредени при пожар архивни документи	21

ДОКУМЕНТИ

Живко Левтеров – Комитетът по въпросите на Българската православна църква и религиозните култове (II ч.)	37
Цочо Билярски – Малко известни факти от живота на Лазар Колишевски	101
Костадин Николов – Владимир Караманов и „Първото масово преселяване в град Кюстендил на македонски българи след Освобождението на България“	121
Роман Хаджикосев, Василена Билярска – Новоиздирени документи за Йордан Йовков	183
Лиляна Ванова, Ира Георгиева – Документи за проф. Иван Д. Шишманов	210

ДНЕВНИЦИ И СПОМЕНИ

Върбан Тодоров – Неизвестен извор за българската история от края на XIX век	261
--	-----

ОТЗИВИ И РЕЦЕНЗИИ

Веска Николова – Социалната политика на България по пътя на модернизацията	303
Николай Поппетров – Цар Борис III в британската дипломатическа кореспонденция 1919-1941 г.	306

ДОКУМЕНТИ

КОМИТЕТЪТ ПО ВЪПРОСИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА И РЕЛИГИОЗНИТЕ КУЛТОВЕ

Живко Лефтеров

Продължение от кн. 97 на ИДА

№ 32

Из Конституцията на Народна република България приета от V-то (XXXI) Обикновено народно събрание

18 май 1971 г.

[...]

Член 53

(1) На гражданите се осигурява свобода на съвестта и на изповеданията. Те могат да извършват религиозни обреди и да водят антирелигиозна пропаганда.

(2) Църквата е отделена от държавата.

(3) Правното положение, въпросите за материалната издръжка и правото на вътрешно устройство и самоуправление на различните верски общности се уреждат със закон.

(4) Забранява се злоупотребяването с църквата и религията за политически цели, както и образуването на политически организации на верска основа.

(5) Религията не може да бъде основание за отказ да се изпълняват задълженията, възложени от Конституцията или от законите.

[...]

Публикува се по: Българските конституции и конституционни проекти. Второ преподобено и допълнено издание. С., 2003. с. 68

№ 33

**Доклад за цялостната дейност на комитета с предложения
за подобряване на неговата работа³³**

10 декември 1971 г.

В настоящия доклад се прави преглед на разнообразната дейност на Комитета по църковните въпроси, но в него главно се обръща внимание на онази дейност, която е посветена на подготовката и издигането на лоялни кадри за висшите и изобщо за отговорните длъжности в църквата. В условията на социалистическата държавност правилното решение на този въпрос е от основна важност. Той преди всичко е свързан с въпроса за политическата лоялност, сътрудничеството за построяване на социалистическото общество, както и с въпроса за необходимото съобразяване на църковната дейност с установените от специалното законодателство условия и рамки за тази дейност.

С появата на нови явления в нашето общество, като движението за внедряване на гражданска ритуали, някои моменти на атеистическата пропаганда, международният туризъм, някои специфични малцинствени и регионални проблеми – с всичко това изникват сложни проблеми, относно дейността на църквата, най-тясно с които е свързан въпросът за спазване на законността. Ето защо тия два въпроса в доклада са засегнати по-обстойно.

I. Вътрешната дейност на църквата

Едни от най-сериозните показатели за интензивността на вътрешната църковна дейност са броят на извършваните църковни обреди (венчавки, кръщавки, погребения, молебени) и количеството на продадените свещи. Според достоверни справки и сериозния анализ на данните в последните две години има едно леко увеличение. Причините на това трябва да се търсят главно в нормализираните отношения на църквата и държавните и обществени организации, сред които се утвърди убеждението, че църквата има място в социалистическото общество, когато има вярващи и те са лоялни към държавата. Специално за православната църква като допълнителна причина може да се смята и отличаването на покойния патриарх Кирил с академическо и други научни и културни звания, какъвто е случаят и с правителственото внимание във връзка с погребението на бившия и перемонии по избора на новия патриарх. Независимо от това, през 1971 г. в сравнение с миналата година се наблюдава процес на спадане на пласмента на църковните свещи в някои епархии. Характерен за православната църква е и фактът за възпитаниците на духовните училища, които в голяма степен не стават духовни лица и се преквалифицират. Засилва се кризата за млади свещеници, особено по селата. Все повече се увеличава броят на незаетите енории в цялата страна. Според едно изследване към 1978 г. православната църква у нас може да остане с около 500 свещеника.

Във връзка с тези констатации и познавайки фактическата активност на православното духовенство, трябва да отбележим неточното осведомяване от страна на някои органи, което дава неправилно отражение върху отношението към църквата и нейните представители.

В едно официално издание на М[инистерст]во на вътрешните работи се обръща внимание върху съживяването и активизирането на религиозната и църковна дейност през последните две години.

Тази активност, според бюлетина, е резултат от особената планомерна дейност под ръководството на митрополитите за популяризиране и разширяване на църковното влияние. Тя намира израз чрез разпространяване на религиозна литература и въвеждане на нови методи при кръщавки и др., стремеж на митрополитите нито едно населено място да не остане без свещеник и храм. Особено изпъквала в това отношение активната църковна дейност във Великотърновска, Врачанска, Русенска и Варненска епархии.

В подкрепа на тези констатации се дават и някои факти, като увеличение посещенията на храмовете по Великден особено от младежи; увеличение на венчавките в София през 1969 г. с 42% в сравнение с 1968 г., а кръщавките с 31%; увеличение на венчавките в Старозагорска епархия от 4 през 1968 г. на 15 през 1969 г. и удвояване на църковните погребения в същата епархия, които в 1967 г. са били 1097, а в 1969 – 2738; продажбата на свещи за цялата страна се е увеличила двойно в сравнение с 1966 г.

В подкрепа на твърдението за въвеждане на нови методи при църковните ритуали се споменава за зачестилите случаи на кръщавки на по-възрастни – в с. Белослав, Варненско, са кръстени 12 деца, по-големи от 1 година и една 20 годишна девойка, в Русенска епархия е кръстена 37 годишна стара мома, за да може лесно да се ожени, а във Варна близо до пазара свещениците приспособили своего рода църква, която държат отворена по цял ден и в която кръщават деца.

В бюлетина се съобщават някои факти, които говорят за активизиране сред католици и протестанти.

Въз основа на постоянните наблюдения над църковния и религиозен живот, които комитетът има, както и от грижливата проверка на изнесените в бюлетина случаи и факти смятаме, че последният не дава вярна представа за състоянието на църковния и религиозен живот у нас.

Твърдението за църковно раздвижване и активизиране благодарение засилената организаторска дейност на митрополитите и техните помощници не отговаря на действителността. Наистина във всички епархии се провеждат месечни сбирки на свещениците по духовни околии, дето се изнасят 1-2 доклада на църковна тематика и се изплащат свещеническите заплати. Тази дейност обаче не е нова, а се практикува от десетки години съгласно църковния устав.

Произведен характер има и посочването на най-активните митрополити по епархии. Врачанският митрополит е към 85-годишен и последните години е почти на легло поради тежко заболяване. Варненският митрополит прекарва в епархията си по две седмици само през време на коледните и велиденските празници. Епархията му е значително занемарена. Подобно е положението и в Русенска епархия поради липсата на организационни и интелектуални данни у митрополита, който е подчертано лоялен, но твърде ограничен църковник.

Единствен от архиерейите Великотърновският митрополит Стефан след избирането му за митрополит през 1961 г. предприе опити за съживяване

на църковната дейност чрез активизиране на свещениците. В редовните свещенически конференции той започна да поставя теми за отпор на атеистическата пропаганда и да изиска от свещениците редовно да служат. Тези усилия се сблъскаха с инертността и стихийната съпротива особено на селските свещеници. Комитетът изиска да се снемат от свещеническите конференции темите с полемичен характер.

Като един от признаките на активизиране според бюлетина е проявеният стремеж у митрополитите нито едно от селата да не остане без храм и свещеник. Възможно е у митрополитите да има подобно желание, но те не могат да не разбират неговата нереалност.

Бюлетина се твърди, че църковното ръководство прави опити за възкресяване на религиозното чувство чрез разпространяване на религиозна литература. Това твърдение не отговаря на действителността. Синодът издава един седмичен вестник и месечно списание в тираж, който задоволява едва свещениците и около стотина броя се изпращат зад граница. Годишно църквата печата книги в рамките на 100 авторски коли с тираж 1500–2000 броя. В плана на издателството досега влизаше обикновено труд на Патриарх Кирил, едно–две литургични заглавия и годишник на Духовната академия. Тия издания са непригодни за възкресяване на религиозното чувство, още повече, че стигат до една трета от свещениците. Наистина към някои от градските църкви са запазени библиотеки със стари издания популярно църковно четиво. Преди няколко години комитетът поиска от синода да се прочистят библиотеките от реакционни книги и по този повод извърши проверка за състоянието на библиотеките. Установено бе, че се поддържат в ред липтургически книги, а останалите са извадени от употреба и отчет.

Последният и единствен опит за използване популярна църковна литература за масова употреба, известен на Комитета, е от преди 12 години. Бившият архиерейски наместник в Търговище лично е разнасял религиозно четиво по къщите на вярващите и е беседвал с тях по прочетеното. Книгите бяха иззети, а свещеникът преместен. Но това безспорно бе изолиран случай.

Като признак на религиозна активност и съживяване в поменатото издание се изтъква въвеждането на нови методи при кръщаването на по-големи деца и възрастни. Модернизацията, характерна днес за протестантството и отчасти за католицизма, е чуждо за православието явление, противоречащо на неговата същност и традиция. Що се отнася за случаите да се кръщават по-големи деца и възрастни това е постоянна, макар и по-рядко срещаща се практика от православната църква. Обикновено скришно от родителите си или с тяхното мълчаливо съгласие бабата кръщава в църква детето, когато ѝ се уаде по-благоприятна възможност. Обикновено това се случва, когато детето стане по-голямо. Проверихме приведения като типичен случай в с. Белослав, Варненско, дето от 140 родени деца са кръстени 130, от които 12 по-големи и една 20 годишна девойка. От разговора, който имахме с председателя на народния съвет, се изясни, че в селото има стара традиция да се държи на кръщавката повече от колкото на погребението. Затова докато всички родени се кръщават, значителен процент от починалите се погребват по граждансия ритуал. При това поради няколкото промишлени предприятия с работници от околните села при

гостуване на родителите им, които водят и децата, се извършват кръщавки. Една трета от кръщавките са на деца, които не са жители на селото. В селото преди няколко години действително е кръстена една 20 годишна циганка, защото според обясненията на свещеника искала да се омъжи за българин. Председателят на съвета характеризира свещеника като немарлив църковник, който не проявява религиозна активност. Съобщеният случай в Русенска епархия за кръстена 37 годишна стара мома, който има сензационен характер, не се оказва верен. Преди 1944 г. кръщаването беше задължително, а споменатата 37 годишна жена тогава е била на 11 години. Подобен характер има и съобщението, че в центъра на Варна до пазара свещениците са приспособили своега рода църква, в която по цял ден кръщават. В центъра на града близо до пазара е катедралният храм на митрополията, който както всички градски храмове през деня е отворен.

Спряхме се повече на случая в Белослав, защото той има изолиран характер, а в информацията от него се прави извод за активизация на духовниците и въвеждане на нови методи на обредността.

Като признак за активизиране на църквата са посочени увеличенията в София на кръщавките с 31%, за 1969 г. и венчавките с 42%, а за Старозагорска епархия църковните погребения през 1969 г. са се удвоили.

Нашата проверка показва, че докато цифрите, посочени за София са верни, църковните погребения в Старозагорска епархия са през 1967 г. – 3359, за 1968 г. – 2864 и през 1969 г. – 3053. Такъв колеблив характер има движението на църковните ритуали и в другите епархии с тенденция на леко покачване на църковните кръщавки, а църковните погребения продължават да се движат между 85-95%.

Действителен показател за степента на изявената църковност при православната църква е пласментът на църковната свещ, с която вярващият плаща църковен данък и дава израз на своята религиозност. В бюлетина се посочва, че в сравнение с 1966 г. пласментът на църковни свещи се е удвоил. Ако това твърдение е вярно, би било сериозен сигнал за църковно оживление, зад което трябва да се търси настоящата дейност на църковното ръководство. Истината е по-друга: след последното увеличение на цените и последвалото увеличение на заплатите преди няколко години, синодът реши да проведе реформа с църковната свещ. Премахната бе свещта от 5 стотинки и бе заменена с по-голяма по обем и двойно по-скъпа. По такъв начин с увеличение на тонажа същите бройки свещи трябваше да донесат двойно увеличение на постъплението. Но това съвсем не означава двоен пласмент. С получените постъпления Синодът увеличи с 15 лева заплатите на свещениците, след като преди това бяха увеличени заплатите на некултовите църковни служители.

В бюлетина се споменава и за съответна активност сред католици и протестанти. Действително широкото отваряне на границите през последните няколко години за туристи от Запад увеличи контакктите за протестантските и католическите ръководители с църковниците от Запад и това не остана без съответно отражение в църковния живот – незаконно внасяне на библии и религиозни брошури, предоставяне на помощи, чести покани за гостуване. Твърденията обаче за обучаване на деца от католическите свещеници, за непрекъснатото увеличение на сектите, за това, че наистина

пастирите се занимават с гадаене на политически събития имат пресилен характер.

Като взема отношение по изложеното в бюлетина, Комитета за изповеданията прави следната преценка;

1. През последните няколко години се забелязва известен по-голям интерес и участие на вярващите в църковния живот, който се изразява чрез увеличение на църковните трети и главно на кръщавките, по-голямо посещение на храмовете и съответно увеличение пласмента на църковните свещи.

2. Характерът и степента на засиления интерес към религиозния живот е в рамки, които го характеризират като обикновен прилив след значителния отлив след 1957-1958 г. под влияние на засилената антирелигиозна пропаганда и главно административни мерки срещу религиозните прояви. Покрай другите причини за наличието на този прилив сигурно оказват влияние такива факти като отмяна на фактическата забрана да се празнуват именните дни, награждаването на патриарх Кирил с високи отличия, редица негови интервюта за свободата на религията, поместени във в. „Църковен вестник“, „Поглед“ и др.

3. Основното твърдение в бюлетина за активизиране на църквата чрез организирана и целенасочена дейност на митрополитите и свещениците не отговаря на действителността. То е резултат от обобщение на изолирани, преувеличени или несъществуващи явления и факти и като всяка невярна информация насочва, към погрешни изводи и мерки.

Този случай е характерен и на него не трябва да се гледа като на обикновена нелоялна междуведомствена конкуренция. Понеже се разгласява едностранно и понеже е от естество да подведе, той може да хвърли сянка върху поведението на много хора и на църквата като институт да се лепне незаслужено етикет на реакционен политически институт. Такъв президент имахме през 1957 г., чийто последици продължително се чувствуваха върху общественото мнение и върху процеса на патриотичното единство в страната. Засега такова нещо се получи в отношението към старозагорския митрополит. Към него, върху основата на извеждането на международния християнски конгрес в Прага (септември-октомври т.г.) той се прояви като енергичен проводник на църковно-патриотичната линия в синода. При това, трябва да се отбележи, че заклеймяването на владиката дойде от най-високо място, но повтаряме – въз основа на пресилен и тенденциозна информация.

II. По въпроса за кадрите на църквата

1. След избора на Патриарх Кирил и продължително време след това напълно лоялните ръководни кадри в Синода на православната църква имаха превес. Това положение обаче след произвеждане на митрополитските избори в Стара Загора, Пловдив и Видин коренно се промени. Около избора на новия патриарх Максим оказаха съпротива само трима митрополити, двама от които са най-възрастните. Те се отнесоха писмено до др. Тодор Живков, но техните искания за отлагане на избора бяха отклонени като несъстоятелни, несъобразени с устава на църквата и обществената обстановка. Макар и тези митрополити да гласуваха за Максим, тяхното

поведение не можеше да не даде известно неблагоприятно отражение вътрешните и външни от страната. Те обаче не са в състояние да предизвикат блам, защото са изолирани от групата на лоялните владици. От тази група начело с патриарха се подбират кадри за представителната външна дейност на църквата, както и за значителната църковно-миротворческа дейност. В други църковни звена, обаче, като духовната академия и семинарията, като състава на архиерейските наместници и на ново ръкоположените свещеници има сериозни слабости. Има консервативни и недоволни елементи в духовните училища, които със съдействието на Комитета за изповеданията се подменят с по-млади и по-лоялни. От страна на комитета се предлага да се формира при синода учебен комитет, който да се занимава с преподавателските кадри и да наблюдава, изучава и насочва по-добре патриотично-възпитателната работа. Освен това комитетът смята да предложи на патриарха да се установи занапред практика за по-прецизно проучване кандидатите за архиерейски наместници и за нови свещеници с цел да не попадат между тях политически нестабилни или криминални елементи.

Общо взето всред църковните православни служители, чийто брой е около 10,000, преобладава лоялен и патриотичен дух. Това се дължи и на значителната просветна и възпитателна патриотична работа, която църквата върши ежегодно и от амвона всред богомолците. За тази дейност църквата търси и получава съдействието на Комитета за изповеданията.

2. Кадровият въпрос при турското мюфтийство е далеч по-труден. В главното мюфтийство има вакантни длъжности, които не се заемат поради липса на подходящи лица. Самият главен мюфтий, по начало лоялен човек, няма умение да подбира и издига по-млади служители, а освен това има силен нагон да управлява еднолично. Комитетът досега не можа да помогне за попълване на мюфтийството с необходимите висши служители, които трябва да се заемат и с важната международна миротворческа дейност на изповеданието, която ще се засилва занапред, а това не е по силите само на главния мюфтий.

Начело на районните мюфтийства, които са 6, стоят лоялни мюфтии, които не създават трудности и съдействуват за политическата възпитателна работа всред имамите, които са към 500 в цялата страна. Досега се работи всред тях главно по линията на защита на мира, а по-малко с оглед на преките задачи, произтичащи от решението на ЦК за работата всред турското население. Прояви на груба нелоялност всред служителите няма. Някои районни мюфтийства развиват полезна дейност в защита на мира, за което са получавали похвали и настърчения от Националния комитет за защита на мира.

За българското помашко мюфтийство в Смолян може да се отбележи, че то се възглавява от мюфтия, подчертан патриот и влиятелен църковник. Под негово ръководство от дълги години се води просветна и възпитателна борба за националното осъзнаване на помашкото население. Тази дейност на мюфтията и на неговите сътрудници от една година е смутена от някои неправилни схващания за религиозен фанатизъм и нормална църковна дейност.

И за двете мюфтийства е характерен един голям факт, че вече са ликвидирани т. нар. незаконни ходжи, чиито брой преди десетина

години бе значителен. Пред тях обаче стои голям въпрос: откриване на ново духовно училище, което да даде правилно политическо възпитание, като някои младежи бъдат изпратени в арабски или други мюсюлмански висши училища, тъй като още за продължителен период ще бъдат необходими подобни кадри.

3. По редица причини кадровият въпрос в българската католическа църква стои и ще стои занапред много остро. Тук е много силна духовната и административна зависимост от Ватикана. Опитите за формиране на национални католически църкви в някои социалистически страни пропаднаха. Освен това, продължителният период без духовно училище доведе до почти пълно оstarяване на техния свещенослужителски състав. Неотдавна се състоя т. нар. Берлинска конференция, създадена в ГДР за работата сред католическите среди на Запад. Помолени бяхме от страна на Националния фронт на ГДР да изпратим няколко делегати от България, но никой не се съгласи без разрешение от Рим. Дори ръководителите-владици, които минават за относително лоялни, понякога правят нарушения, които се крият зад незнанието на законите. Заедно с разрешаване на някои други въпроси на католическата църква следва незабавно да се обърне най-сериозно внимание на нейните кадри.

4. Четири от петте протестантски секти имат относително лоялни централни ръководства. Но продължителният период на липса на религиозно училище за пастори също налага да се търси някакво разрешение. Също необходима е работата за ограничаване зависимостта от международните централи на протестантизма. Необходимо е обаче на първо време да се ликвидира с крайно ненормалното положение в църквата на адвентистите, която от редица години регистрира най-много закононарушения, тъй като нейните ръководни кадри почти изцяло се оказаха нелоялни.

5. Армено-григорианското духовенство и това на израилтянското изповедание не създават проблеми в кадрово отношение – те освен че са малобройни, но са и лоялни. Не такова е обаче положението в дъновицкото „Бяло братство“, дето покрай лоялните дейци има стремеж от една дискредитирана група да си възвърне ръководното положение, което е имала по-рано.

При все че духовенството и църковните служители у нас да не причиниха досега тежки недоразумения, смущения или даже открыти демонстрации, каквито случаи имаше неотдавна дори в СССР, макар да не се подадоха да снабдяват западната реакционна пропаганда с писмени изложения, протести и други материали, кадровият въпрос си остава постоянно открит и налага, освен решаване на нерешените въпроси, но и постоянно следене и изучаване на настроенията сред духовенството от всички изповедания у нас. През 1970 г., използвайки традиционния събор-панаир на Тодоровден петдесетната църква в Стара Загора [събира] около 700 посетители от цялата страна. На църковните служби е допуснато чрез тъй наречените свидетелства обуглаването на нашата медицина и провеждане на специални младежки служби в присъствието на повече от 200 младежи и девойки от цялата страна – предимно селяни. С това действие бе нарушен чл. 20 от закона за изповеданията. Бе поискано от централното ръководство на тази секта да издаде окръжно, в което да изясни правилното отношение към

медицината и нейните успехи и да отстрани от длъжност старозагорския пастор. Указанията на Комитета бяха възприета и изпълнени.

III. Относно спазване законността

В дейността на православната църква има немногобойни опити да се заобикалят закони, като например при ремонтите се извършват някои преустройства, без да се съгласува със съответните органи, много рядко се построява нов параклис без съгласуване, като практиката е да не се строят нови църкви, въпреки законния текст, който допуска това. По-серизозни нередности и нарушения има по отношение на финансовата дисциплина. По внушение на комитета, вследствие на получени сигнали, миналата година бе предпътия финансова ревизия на някои централни църковни поделения. Макар резултатът да не бе особен, убеждението е, че нарушения има. Току-що приключи и тематичната ревизия от органи на Контролно-ревизионното управление при М-во на финансите, която обърна внимание и задължи да се изправят по-съществени нередности. Има обществено мнение, че при новия патриарх известен като строг финансист ще бъдат отстранени хората и възможностите за злоупотреби с финансови средства и строителни материали.

В последните две години най-съществени нарушения на законите допуснаха Пловдивската католическа митрополия, Съюзът на петдесетните църкви и Съюзът на адвентистите от седмия ден. В сред върващите католици от Пловдивски окръг бе разпространена в превод една внесена от вън молитва, в която се отрича всякааква атеистическа власт. Всички екземпляри на молитвата бяха иззети по нареддане на Комитета за изповеданията, като този случай послужи да се отклони молбата за утвърждаване на устава на тази църква, което я поставя в положение на търпимост, при което се ползва с ограничени права на юридическа личност. Подобна мярка бе наложена и на адвентистската секта, която въпреки изричните изисквания на закона за изповеданията влезе в контакт с чужди представители без специално разрешение и поднови пълномощията за собственост на част от своите молитвени сгради върху чуждестранно юридическо лице. От страна на държавни и обществени органи нарушения на законните права на църковните организации има във връзка с ремонтите и поддържането на молитвените домове, както и във връзка с прилагането на разпореждането на правилника за гражданските ритуали. Така напр. ОНС в Пазарджик спря и забрани ремонта на църквата в с. Славовица. Както се изясни, основанието на съвета било, че може да се допуска ремонт само на сгради, които са обявени за паметници на културата. Такова превратно тълкуване означава пряка забрана на църквата. Характерно е, че ръководството не възприе многократните писмени и устни изяснения, но и когато получи писмено нареддане от Министерския съвет отказа да го изпълни и въпросът остава открит и досега. А вътрешната украса и инвентарът на църквата са изложени на унищожение.

В Смолянски окръг има съставени актове и глобени свещеници, защото извършват помени в гробищата и обреда за хвърляне кърста в река на християнския празник Богоявление. Това очевидно става вследствие на решение на сесия на Окръжния народен съвет от м.г., т. 2, буква „в“, което

гласи: „Изпълнителните комитети на общинските народни съвети да поведат енергична борба против провеждането на религиозни обреди извън молитвените домове, което е грубо закононарушение“. Защо грубо нарушение? Член 7 от закона за изповеданията ясно разпорежда, че „религиозните служби и процесии на открито се подчиняват на общите законни и административни разпореждания“. Освен това тези обреди се извършват по общоприета традиция във всички православни църкви и според устава на църквата, който е одобрен от Министерския съвет. За този окръг е характерна и една резолюция на окръжен партиен пленум от миналата година, която гласи: „Народните съвети да вземат мерки за пълно утвърждаване на нови гражданска ритуали, за пресичане и окончателно премахване на обрязването, за недопущане на незаконни съжителства и религиозни обреди при бракосъчетания, погребения и даване имена на новородените“.

В Русенски и Търновски окръзи има масови случаи на погребения, които са извършени по църковния ритуал, да се отказва противозаконно изпращането на направените разносни, а също се налага и фактическа забрана на църковните погребения. По този случай свещ. Ваков от с. Ценово пише: „Венчавки нямаме вече, кръщавките вече са рядко явление, и сега се посяга и на погребенията – защо стават тия неща, какъв е този закон, нашите християни няма кой да ги защити...“ При проверка по инициатива на комитета се оказа, че даже началникът на финансовия отдел на ОНС в Търново така тълкувал и така прилагал наредбата...

При провеждането на решението за националното осъзнаване на помашкото население възникнаха остри проблеми във връзка с нормалното протичане на религиозния живот. Окръжното ръководство тази година забрани издаването на религиозно календарче, каквото в миналото ежегодно се издаваше и каквите издават всички изповедания в страната. Това става без съгласуване с комитета и при упражняване на тиск върху местното мюфтийство. Болезнен е въпросът с официалното и неофициалното настояване ходжите и старите религиозни хора от този край да си сменят имената, които исторически са свързани с религията. Въпросът е много сложен, подобен precedent няма в никакя друга страна и това фактически може да доведе до забрана на религията по административен ред. Голямата опасност обаче се състои в това, че с подобен тиск националният въпрос може да се измести на религиозна основа и с това да се компрометира едно положително и необходимо дело. А трябва да се има предвид и това, че от страна на имамите не се оказва съпротива, защото в мнозинството си те са лоялни, преценени като такива при назначението им от отговорните месета. Но сега тяхното поведение се таксува като пасивна съпротива и коварство.

В тази практика изпъква липсата на яснота по въпроса какво е верски фанатизъм и какво е нормална църковна дейност. Налага се да отбележим, че такава яснота няма и у някои лица, отговорни за гражданските ритуали. Когато провеждането се възлага на съветите, много често се забравя конституционното положение за свободата на съвестта и че въпросът за изпълняването на религиозните обреди от гледище на държавата е частично дело. Антирелигиозната пропаганда е дело на партийните и обществени организации, но не и на държавните органи, каквото са народните съве-

ти. От това гледище не са издържани някои решения на ОНС в Смолян и другаде, а също и някои статии, като например статията на Клинков, секретар на ГНС в Кюстендил, поместени в сп. Народни съвети, кн. 9 от 1970 г., в която се заявява: „Грижата на изпълнителния комитет на Кюстендилския градски народен съвет за непрестанно утвърждаване и развитие на нови граждански ритуали... прегражда и отстранява религията от бита на хората“. Този секретар явно не съзнава, че провежда антиконституционна дискриминация по отношение на вярващите. Но ясно е, че и много други не са наясно по този политически въпрос. Правилна е според нас постановката на в. „Работническо дело“ (брой от ноември), който изтъква, че ще се влияе чрез примера на нещо по-привлекателно, по-солидно, по-красиво, по-достойно. Същата мисъл се изтъква в една статия на „Наръчник на агитатора“, № 19 от 1970 г. „Жivotът, се казва в нея, убедително показва, че докато ние забраняваме даден обичай, то една част от хората си ходят по сброве. Ние ги заплашване със санкции, а те отиват в църква. Ние използваме в някои случаи административни средства за въздействие, а те скришом от нас кръщават децата, венчават младите, погребват с опиявка умрелите, защото не предлагаме нещо ново, привлекателно, съдържателно“.

IV. Външна и миротворческа дейност

През последните няколко години се засилиха междуцърковните контакти и се активизираха международните църковни организации: Световният съвет на църквите, Християнската миротворческа организация, Европейската християнска организация и др. Засили се и движението за диалог между отделните църкви (между православните църкви) – за решаване на някои въпроси за тяхното развитие в съвременния свят и подготовката на вселенския събор, диалог с така наречените дохалкидонски църкви, с англиканската църква, а също и контактите между Ватикана и православните църкви. Редица съображения и интереси налагат разширяване на контакти с гръцката, кипърската, Александрийската, и антиохийската църкви, както и с Вселенската патриаршия, православната църква на Индия. През 1971 г. Българската православна църква в най-тесен контакт и съгласуваност с Руската православна църква е участвала сравнително активно в междуцърковния живот. Взела участие в три конференции на Световния съвет на църквите – в Етиопия, Дания и Белгия. Български църковник е член на ЦК на тази организация. Църквата е участвала в 11 съвещания устроени в ХМК³⁴ (пет в Прага, едно в Братислава, четири в Москва, едно в ГФР и едно във Варшава), а с десетчленна делегация взе участие в конгреса на ХМК в Прага. Синодът подготви и изпрати участници в диалога с англиканската църква, както и във всеправославното съвещание в Женева. Православната църква участва като гост наблюдател на конференцията на Европейските църкви, както и на образуваната преди няколко години Берлинска католическа конференция (организация на прогресивните католици).

През годината църквата участва в някои непредвидени междуцърковни мероприятия – в църковния симпозиум в Хайделберг, посветен на източните църкви и на църковното изкуство, в интронизацията на патри-

арха на Коптската църква. Четиричленна църковна делегация взе участие в тържествата в Атина и Солун по случай 150-годишнината от освобождението на Гърция от османско робство. Бе изпратена делегация за участие в тържествата по инtronизацията на руския патриарх. По искане от ГДР църковна делегация направи двуседмично посещение на църквите в ГДР, за да запознае църковните среди там с устройството на нашата църква и отношенията между църква и държава.

От своя страна през годината църквата бе домакин на някои междуцърковни съвещания и тържества. В София заседава сесията на ЦК и изпълкома на Световния съвет на църквите, на младежката комисия и на Израело-арабската комисия при ХМК. През годината на два пъти делегация на православната църква от Скопие, в състава на която влизаха епископи, завеждащи епархии, направи посещение на синода. От подобен род посещение бе направено и от Еладската църква за запознаване с живота на манастирите у нас.

На траурните тържества, свързани с погребението на патриарх Кирил, взеха участие представители на всички православни църкви, представители на Ватикана, ХМК, ССП и др.

Във външната дейност на църквата особено изпъкват две събития: участието в международния християнски конгрес за мир, състоял се през октомври т.г. в Прага, и сесията на Изпълнителния комитет на Световния съвет на църквите (Женева), която се състоя през септември т.г. в София. И в двете международни прояви нашите църковни представители бяха дейни и на висота. Пражкият конгрес бе удостоен с внимание от такива световни личности като Индира Ганди, д-р Алиенде, У Тан, Якубо Говон и др. В софийската сесия пък взеха непосредствено участие най-изтъкнати църковни личности, които се ползват в своите страни и с политическа тежест. А те представляваха страни от всички континенти. Запознаха се с църковни и културни паметници, посетиха Черноморието и присъстваха на манифестацията и приема на Девети септември. Бяха направени много положителни изказвания за нашата страна.

Към външната дейност на Българската православна църква спада и дейността на нейната задгранична епархия за САЩ, Канада и Австралия. Там положението отдавна е неблагополучно. Има три главни пречки за нормална дейност: МПО, реакционната българска емиграция и дейността на новообразуваната македонска църква. Въпреки изпратените оттук свещеници досега епархията организационно не е укрепната, курсовете по български език са вяли, както и другата дейност. Но една значителна проява през това лято бе организираната от свещениците в САЩ и Канада екскурзия на младежи до България с едномесечен престой. Отзовите от видяно то, а то беше почти цялата страна, са много положителни.

Тази все по-широва междуцърковна дейност на църквата налага съдействие за изграждането на специален отдел при синода за нейното правилно насочване и най-целесъобразно използване на подходящите за външна дейност кадри. Това предполага и изграждането на сектор при комитета, който да организира постоянно и по-пълно следене на междуцърковния живот и проучване на неговите тенденции и проблеми. През годината комитетът е взел участие в четири съвещания на държавните служби по

църковните въпроси от социалистическите страни, на които са обсъждани главно въпросите за координиране участието на църквите от социалистическите страни в междуцърковната дейност.

V. Поддържане на историческите и архитектурни паметници на църквата

Един от въпросите, който през последните години изисква повече внимание от страна на Комитета, е опазването на църковните паметници. Чрез комитета се отпускат ежегодно към 150000 лева за реставрация на най-застрашените от увреждане църковни паметници. Съгласувано с Института за паметници на културата комитетът разпределя средствата и следи за тяхното правилно разходване.

Сериозен проблем представляват манастирите на православната църква, които са над 100, в голямата си част паметници на културата, обикновено разположени сред най-добрите обекти за туризъм, но останали без необходимите грижи и поддържане поради сравнителната си изолираност и отдалеченост от населените места, липса на монаси и средства за поддържане. Въпросът за по-нататъшната съдба на това старо наследство и грижите за него става все по-актуален.

Особено повишеният интерес напоследък към старобългарското изобразително изкуство и по-специално към стенописите в иконописта насочи църквата към по-системни грижи за опазването и реставрацията им. Масовите кражби на икони и дори на стенопис, принудиха синодът да създаде по епархии хранилища на най-ценните икони, излезли от култова употреба, а в Пловдив и София са създадени и специални ателиета за реставрация на застрашените от увреждане. С помощта на окръжните народни музеи бе извършена паспортизация на иконите в страната, но Институтът за паметници на културата не е още в състояние да окаже необходимата помощ и съдействие за опазването и проучването на това изключително ценно наследство. Въпросът повдигнат от неговия председател (вж. „Раб[отническо] дело“ от 18.X т.г.) за съхраняване на излезлите из култова употреба икони, както се вижда, е намерил едно правилно разрешение.

Трябва да отбележим и това, че през тази година завърши външният ремонт на историческата българска желязна църква в Цариград, като през идната година ще продължи вътрешният ремонт.

VI. Организационни въпроси

Застият от практиката на социалистическите страни принцип на задължително съгласуване основните въпроси, отнасящи се до църквата, с държавния орган по църковните дела и залегнал като основно положение в утвърдения от Министерския съвет правилник за Комитета за изповеданията, от няколко години практически не се спазва и се нарушава от най-отговорни места.

Най-напред ще посочим отдела за ПА на ЦК. През 1969 г. бе пренебрежнато мнението на комитета, като изобщо не бе изслушано предварително и бяха дадени някои официални указания, които коренно противоречаха на едно марксистко-ленинско отношение към църковния институт. Тези указания трябваше комитетът да оборва на по-отговорни места и на края

да наложи тяхното отменяване. Това се отнасяше до великденския празник в София с оглед на възможни смутения от страна на младежи в катедралния храм „Ал. Невски“. Но и по други въпроси, като този за национално-културната работа всред домашното население или по въпроси за утвърждаването на новите граждански ритуали – въпроси от голямо обществено значение и най-тясно преплетени с религиозните традиции и съвременното отношение към религията, също не се намира за необходимо да се разгледат изясненията на държавната служба за църквата. Излишно е да се подчертава колко ненормална е тази практика. Комитетът своевременно е обърнал внимание върху това нещо.

През май т.г. Комитетът отправи специална записка до министъра на външните работи във връзка с грубо потъпкане на принципа на координация. От няколко години, се казва в записката, на едно известно духовно лице се възлагат мисии в чужбина – досега в социалистически страни, а напоследък в Италия (Ватикана).

Комитетът за изповеданията бе предупредил, че лицето няма необходимите качества за що-годе сериозна работа, особено когато му се възлага да я върши само, без непосредствен контрол. Беше обърнато внимание, че този човек има слабост и от друг характер, включително и политическа нестабилност. Тогава ни се каза, че всичко около това лице е известно, но си струва да се направи опит с него за популяризиране на някои наши национално-политически тези.

Ние не сме запознати с нито един доклад от посещенията на архимандрита в СССР, Румъния, Полша, Чехословакия и ГДР. Но ето какво се получи по служебен път в Комитета по църковните въпроси. В Москва въпросният си е позволил да говори много неща лично против патриарх Кирил, които имат субективен и клеветнически характер. Например: патриархът насочвал църквата срещу народната власт и че разпалвал до крайни предели религиозността. В Полша разговорите и беседите на архимандрит Горазд са били използвани от реакционните ръководители на католическата църква във вреда на полската държавна политика. В Берлин научността на една от беседите на нашия пратеник е била на конфузно равнище. За това има съобщение на наш официален орган.

Когато се узна за последното му заминаване за Рим (Ватикана), което според закона за изповеданията трябваше да бъде предварително съгласувано с Комитета за изповеданията и със синода, архимандритът, въпреки че беше официално предупреден от синода и комитета да не установява контакт с висш ватикански представител, пристигнал неофициално у нас – архимандритът не само че се срещнал, но и дал вечеря на чужденец. А преди заминаването си за Рим същият поискал двуседмичен отпуск от наместник-председателя на синода въз основа на медицинско свидетелство, в което е отбелязано, че страда от подкожен сърбеж.

Тази вредна за отношенията с църквата, патриарха и синода дейност се провежда официално от някои органи на ЦК и БАН.

През юни т.г. от комитета бе изгответена друга записка до министъра на външните работи, но поради претрупаност от работа и събития – парламентарните избори, патриаршеският избор, международната конференция на Световния съвет на църквите в София, Световния християнски

конгрес за мир в Прага – не бе предадена. По главното от записката е следното:

От няколко години, а напоследък все по-често на Комитета по църковните въпроси стават известни някои факти, които говорят за неразбиране или пък за произволни действия, които представляват вредна намеса във важни въпроси на провежданата към църквата партийна и държавна политика. Понякога, например, отговорни лица в църквата, чието положително отношение към държавния строй е добре познато, изненадват с публични изказвания, които имат предизвикателен характер и които безусловно са вредни. Такова бе държанието на неотдавна починалия главен секретар на Синода – епископ Стефан Гавиницки.

Още по-сериозен е случаят с Неврокопския митрополит Пимен. Напоследък той се присъедини към някогашните съперници на покойния патриарх за патриаршеския престол, каквито бяха сегашните стари митрополити на Враца и Варна, и по този начин се оформи тъй наречената група на старшите митрополити. Те се застъпват за „синодално управление“, като чрез различни претексти се стремяха към отлагане избора за нов патриарх. Такава дейност бе безспорно вредна, макар да не бе в състояние да наложи решителен обрат. Все пак в чуждия реакционен печат проникнаха сведения за дейността на тази група. Явно е, че и в този случаи може да е предприета погрешна стъпка.

Със Сливенския митрополит Никодим се постъпва малко по-другояче, но също вредно, като последният се изнудва да дава мнения и да приема лица на служба при себе си, които демонстративно не се вслушват в указанията на службата, която е натоварена с провеждането на политиката към църквата. Един от тежките случаи на провал вследствие незачитане принципа на задължителната съгласуваност бе митрополитския избор в Стара Загора преди четири години. Тогава се стигна до много остръ конфликт с патриарх Кирил, последиците от който се чувствуваха и до смъртта му. Признания на подобен похват се почувствуваха и по време на подготовката на проведения през тази година митрополитски избор във Видин.

Към другите изповедания се подхожда понякога по същия начин. Случаи, които наподобяват описаните, има по отношение на някои мюсюлмански и протестантски представители, а преди няколко месеца в едно от районните управлениета в София и Пловдивското окръжно управление на МВР бяха извикани двама католически владици. Последните се оплакаха в Комитета за изповеданията от грубото държание към тях от страна на държавните органи от тези управления.

Явно е, че с такива и подобни действия се нарушава основният принцип, върху който почиват най-важните функции на държавния орган по църковните въпроси, който бива изместван.

Ще съобщим още един тежък случай на несъгласуваност. Миналата година органи на милицията започнаха продължително следствие срещу един учител в духовната семинария, когото подозряха в опит за умишлено подпалване на Синода. Заподозреният е бил дълго увещаван да признае, че е станал оръдие на един от митрополитите. Митрополитът е един от най-лоялните архиереи, награден с орден „Народна република България“. Това създаде съвсем неоправдано напрежение в църквата, появиха се най-раз-

лични тълкувания, осърбеният митрополит направи настоятелна молба за обективна и грижлива анкета, която молба бе препратена от нас на надлежните органи, но не получихме никакъв резултат.

Още един случай. От органите на милицията бе интерниран за две години софийският гражданин Божков, който е ръководител на една от нерегистрираните църкви на сектата на петдесетниците. Ако бяха съгласували, на тези органи щеше да стане известно предварително, че това лице от името на църквата преди няколко месеца бе подало молба за регистрация в Комитета за изповеданията и тази молба се проучваше. При запознаването с обвиненията се оказа, че редица от тях са неоснователни, или не съществени.

При подобен случай в Кърджали на две писма на комитета да ни се дадат мотивите и нещо по-подробно за провиненията на местния протестантски пастор, от ОНС ни се отказаха всякакви сведения, а при лична среща ни се каза, че не било удобно да се пише по такива работи. А ние бяхме помолили да ни се дадат тези сведения поверително! При това, бяхме се позвали и бяхме цитирали правилника за комитета, утвърден от Министерския съвет.

Друг характерен случай, при който се касае за наложена обща забрана за извършване на църковни погребения в търновското село Сушица, от където се получи изложение, подписано от много вярващи. Съобщава се, че при смърт дори на 70, 75, 80, 85 и даже 93-годишни старци от 6 месеца (писмото е от 12 юли т.г.) не се допускат свещеници да ги погребват, а „партийните в 12 часа го вземат с музика направо в клуба, там свири грамофонна плоча и направо го носят в гробищата като животно“. Когато изпратихме жалбата за проверка, ОНС ни отговори, като отговорът съдържал най-бездържани лъжи.

VII. По някои важни политически въпроси на съвременното отношение към църквата

1. Завеждащият сектора за атеистическата пропаганда и отговарящ за църковната политика през 1970 г. помести във „Философска мисъл“ статия³⁵, която предизвика силно смущение сред най-лоялните църковници у нас. Авторът без никакви уговорки твърди, че лоялността на Българската православна църква, поддържането от нейна страна на социалистическия строй, като справедлив и хуманен, както и в подкрепа на международната политика на социалистическия лагер – всичко това се правело с единствената цел да се задържи процеса на масово отказване на вярващите от религията. Авторът е категоричен в твърдението си, че зад усилията на българските богослови да обосноват лоялността на църквата към социализма се крие идеологическо въжеиграчество, че това е част от общия план на модернизация, обновление и приспособяване. В посочената статия фактически се оспорва възможността и правото на вярващия да бъде патриот.

Това според нас е дълбоко погрешна и много вредна теза. Явления на модернизация у нас няма. Има обаче едно богато патриотично минало на църквата, която е основата и нравствената опора на църквата, когато сътрудничи и поддържа социалистическия строй и българо-съветската дружба. Когато този автор, пък и някои други омаловажават или изцяло отри-

чат патриотичните мотиви и заслуги на църковните дейци в миналото, те подкопават лоялността и допринасят за политическо разединение на нашето общество.

2. Във връзка с борбата за национално осъзнаване на помашкото население се води кампания за замяна на личните имена от арабски и турски произход. Понеже тези имена най-тясно са свързани с религията, която все още има значително влияние сред голяма част от това население натискът върващите граждани от средна и по-напреднала възраст да си сменят имената означава фактически забрана на религията. Това се почувствува напоследък, когато все по-настойчиво се агитира и духовните лица да си сменят имената.

В случая има опасност, доста реална, да се постави националният въпрос на верска основа. Това би предизвикало големи усложнения. Въпросът подлежи на незабавно компетентно обсъждане. Според нас за такава замяна не би трябвало да се настоява на този етап, като духовните лица няма да пречат на това движение, но особено ще настояват за народността, за която теза особено активно е работила и може и занапред да работи Смолянското районно мюфтийство. Случаят в с. Кириково, дето е назначен ходжа с променено име и от 180–200 посетители на джамията, сега посещават само 10–15, докато другите са се пръснали по съседните села, е доста показателен.

3. С решението за гражданските ритуали, чието организиране се възложи на народните съвети, възникват също нови проблеми. Преди всичко от страна на длъжностните лица се води антирелигиозна пропаганда. Това влиза в противоречие с конституционния принцип за свобода на съвестта, на дело се стига до дискриминиране на една част от гражданите (върващите) и се нарушава принципното становище, че за държавата религията е частно дело на гражданите. За това би трябвало да се държи сметка и поради обстоятелството, че всичко свързано с гражданските ритуали се финансира от държавните приходи, които постъпват от труда на всички – невярващи и вярващи. Това би трябвало да се има предвид от създаваните към народните съвети комисии за гражданските ритуали, а също и от организацията на Отечествения фронт, на които се възлага извършването на някои ритуали.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Като се вземе предвид, че поради две неблагоприятно стекли се обстоятелства нормалната работа на Комитета за изповеданията страда от продължително време и като се има предвид всичко изложеното, комитетът предлага в непродължителен срок да бъдат решени следните въпроси:

1. Да се обмисли целесъобразността и се реши преминаването на комитета под наблюдението на друг отдел на ЦК на партията, може би към това на Административния.
2. Подгответяне и излизане на партиен документ за изясняване партийното и държавно отношение към религията и църквата във връзка с конституционното положение на свободата на съвестта.
3. Обсъждане въпроса за евентуално възстановяване старото положе-

ние на Комитета за изповеданията в системата на Министерския съвет, както е във всички социалистически страни.

4. Преузвърждаване и допълване на Правилника за работата на комитета от страна на Министерския съвет и решаване въпроса за координацията с народните съвети.

5. Попълване вакантните места в комитета

6. Основно проучване състоянието на българските църковни общини в чужбина и особено в САЩ, Канада и Австралия и съдействие за подобряване ръководството на църквите от страна на синода.

7. Организационно и финансово уреждане на въпроса за документация за съвременния църковен живот в чужбина.

8. Откриване, подготовка и издигане на необходимите кадри от мюхamedанско, католическо и протестантско изповедание, потребни за участие в международното църковно движение за защита на мира и за дружба между народите.

9. Издаване периодичен служебен бюллетин за дейността на църквата у нас и в чужбина.

10. Изясняване компетентността на някои ведомства по отношение на църковните въпроси.

11. Подобряване на съществуващото и създаване на нови законодателни актове за опазване на църковните художествени ценности.

AMBnR, ф. 10, оп. 12, а.е. 355, л. 1-31. Копие. Машинопис.

№ 34

Отчет на комитета за работата с постъпилите жалби през 1972 г.

началото на 1973 г.

През 1972 г. в Комитета са постъпили над 70 жалби, които се отнасят до:

1. Нарушения свободата на религията – 28 жалби

2. Незачитане на църковната собственост – 16 жалби

3. Разбиване на храмове и параклиси – 15 жалби

4. Разни – 18 жалби

5. Нарушение на законността от църковни служители – 3 жалби

Първата група жалби са свързани главно със забрана на църковни ритуали, уволнения на служители поради религиозна принадлежност и други подобни. По жалбите, свързани с по-грубо нарушение на религиозната свобода, комитетът е извършвал предварителни проверки, след което са водени разговори със съответните отговорни лица от окръга. Такъв бе случаят с оплакването на вярващи от Асеновград, дето бе забранено биенето на камбаните и посвещението на свещениците на гробищата за извършване на погребения и панихиди. Поради непопълнения щат на комитета по-голямата част от жалбите от този характер се отправят до съответните окръж-

ни народни съвети за проверка. Много често обаче такава не се извършва, а понякога се дават неверни осветления. Такъв е случаят със с. Сушица, В[елико]търновски окръг. В комитета се получиха няколко жалби, подписани от жители на селото, в които се оплакват, че съветът е забранил църковните погребения дори и на църковни настоятели в преклонна възраст. Отправени до Окръжния народен съвет за проверка, те ни бяха върнати с твърдението, че оплакванията не отговарят на действителността. От нашата проверка се установи, че в селото, което изброява 4000 жители, действително се прилага местно решение да не се допусне нито едно църковно погребение. Свещеникът бил принуден при всеки смъртен случай да напуска селото за 1-2 дена.

Значителен брой жалби се отнасят до ползванието от ДЗС и ТКЗС църковни земи, при което се отказва плащането на законния наем. Обикновено този вид жалби се разрешават чрез посредничеството на Министерството на земеделието и хранителната промишленост, а и чрез окръжните народни съвети, които почти винаги задължават ТКЗС или ДЗС да изплатят дължимите наеми. По-трудно се удовлетворяват жалбите на църковните настоятелства срещу незаконното настанияване от жилищните комисии на граждани във ведомствени църковни сгради, предназначени за църковни нужди.

През последните няколко години значително нараснаха случаите на ограбване на църкви и параклиси. Обикновено пострадалите църкви се отнасят до местните органи на МВР. Към комитета се отправят жалби, когато крадците не са открити, или към деянието се проявява неоправдано снизходжение. Най-чести случаи на ограбване храмове и параклиси има в Софийски и Пернишки окръзи.

В жалбите от характер „Разни“ преобладават оплаквания против забрана да се извършват ремонти над култови обекти, неоснователно отказване да се даде временно жителство на свещенослужител дори и в градове, дето няма ограничение на жителството и др. Формалната причина за отказ обикновено е, че пастирът не фигурира в списъка на дефицитните кадри. По такъв начин известен брой регистрирани църкви остават без пастири – Русе, Чирпан и др. Комитетът конкретно е разглеждал отделните случаи на отказ, преди да се застъпва пред съответните съвети за правилно разрешаване на жалбите, но по правило такива жалби за сега остават неудовлетворени.

През годината има три случая на оплакване от органите на властта срещу свещеници за проявена нелоялност. За единия от тях, говорил на селско събрание срещу местната власт неоснователно, бе поискано уволнение, другият, който е организирал коледна елха за децата на вярващите, получи предупреждение, а третият – за неморални деяния бе преместен.

Комитетът смята за неудовлетворителна работата с разрешаване спрavedливите жалби на вярващите, свързани с нарушението свободата на религията. В жалбите са засегнати само малка част от ежедневните нарушения на Закона за изповеданията, които идват главно от повърхностната атеистическа пропаганда. Тя е наклонна да третира църквата като реакционен институт, поради което твърде често търпеливата и убедителна антирелигиозна работа, която Домът на атеиста трябва да води, се измества от ад-

министративния натиск и произвол, насочени както срещу свещеника, така и срещу вярващите. В тези и подобните на тях случаи на нарушения Законът за изповеданията се смята или за остатъл, или за формален декларативен документ, който не може да има силата на задължително ръководство за държавната политика към църквата и религията. Министерството на външните работи няма свои отдели в окръжните народни съвети, каквито имат редица други министерства за да може да се опира на тях за своевременна обективна проверка и намеса. Поради увеличаващите се нарушения на нашата политика и законност по отношение на изповеданията, целесъобразно би било към Комитета да бъде открита щатна бройка за юрисконсулт.

АМВнР, ф. 10, оп. 12, а.е. 740, л. 6-7. Оригинал. Машинопис.

№ 35

Решение „А“ № 50 на Политбюро на ЦК на БКП за назначаване на Стойно Баръмов за председател на Комитета по въпросите на Българската православна църква и религиозните култове при Министерството на външните работи

София, 6 февруари 1975 г.

Дава съгласие др. Стойно Иванов Баръмов, зав. сектор „Масова пропаганда“ към отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, да бъде назначен за председател на Комитета за Българската православна църква и религиозните култове при Министерството на външните работи с ранг на пълномощен министър, на вакантна бройка, като му се запази размера на получаваната заплата.

[осем подписа на членове на ПБ]

ЦДА, ф. 1Б, оп. 35, а.е. 5173, л. 1. Оригинал. Машинопис.

№ 36

Предложение от министъра на външните работи Петър Младенов до министър-председателя Станко Тодоров за създаване на комисия към комитета от представители на централните държавни органи, определяне на негови пълномощници при окръжните народни съвети и промяна на названието му

*София, между 26 юни и 7 юли 1975 г.**

Уважаеми другарю Тодоров,

В изпълнение на решенията на Февруарския пленум на ЦК на БКП³⁶, Комитета за Българската православна църква и религиозните култове към Министерството на външните работи полага усилия за подобряване своята работа като специализиран орган за провеждане на държавната и партийна политика в областта на вероизповеданията.

Извършената промяна в неговата структура благодарение на увеличаване щата дава възможност да се обхванат под наблюдение и контрол всички изповедания в страната, да се повиши компетентността му.

Голямо значение за работата на комитета сега има неговата постоянна връзка с всички държавни и обществени органи, които имат отношение към работата с църковните организации.

Известно е, че въпросите на църковния институт имат многостранен характер, засягат много сфери на обществения живот и трябва да се решават при пълна съгласуваност на основата на съществуващото законодателство. Сега църковният институт се приспособява към новата действителност, стреми се да съхрани своите функции. За тази цел търси всички, макар и най-малки възможности, които му дава недостатъчната бдителност и компетентност на местните държавни органи. От друга страна във връзка с работата за внедряване на нови граждански ритуали и издирването и съхранението и възпитателното използване на паметниците на културата собственост на църквата, народните съвети влизат във все по-често съприкосновение с проблемите на вероизповедното законодателство.

Напоследък, главно поради недостатъчна компетентност някои народни съвети прилагат незаконообразни разпореждания за ограничаване действността на свещениците. В резултат на това се създават конфликтни ситуации, от които добре се възползват реакционно настроени духовници. Същевременно народните съвети изпускат от контрол явни нарушения на законите от страна на свещениците, като продажба на гробове в църковните дворове и в гробищата, не регистриране и не плащане данък върху допълнителните доходи и др.

Тези и други подобни недостатъци могат да се намаляват и преодоляват, ако Комитета по църковните въпроси и централните и местни органи на държавна власт бъдат обвързани в една постоянна система.

* Документът е без дата. Основание за неговото датиране в посочения период ни дава последното депозирано мнение по проектопредложението преди неговото окончателно оформянето с дата 25.VI.1975 г. и завеждането му в Министерски съвет с вх. № 11-53 от 8.VII.1975 г.

В одобрения от Министерски съвет Правилник за работата на комитета на 19 март 1954 г.³⁷, когато той е работил в системата на Министерския съвет е предвидено неговото право да свиква комисии от представители на министерства и ведомства по въпросите на църквата и религиозните култове (3). Предвидени са и пълномощници на комитета по места, приравнени към началници от дели в ОНС (чл. 4). На практика обаче нищо не е реализирано.

Молим Министерския съвет да одобри изменение на тези членове от Правилника, като към Комитета се създаде постоянна комисия от представители на централните държавни обществени органи, които имат отношение към църковните въпроси и се определят членове на изпълнителните комитети на ОНС за пълномощници на комитета. Трябва да подчертаем, че сега много ОНС в страната, където има повече църковни въпроси, неофициално са определили секретаря или зам.-председателя на ОНС, който се занимава с проблемите на културата, да наблюдава и тези въпроси.

След едно такова решение, комитетът ще поеме задължението да се грижи за квалификацията и постоянната информираност на тези пълномощници. От тях той ще получава компетентна информация и ще може да изпълнява по-добре своите задължения, да обобщава проявите на църковните организации и прави предложения в ЦК на БКП и правителството за своевременни мерки.

Молим също така да се определи ново название на комитета. Сегашното не само е дълго, но и неточно. Българската православна църква е култов институт и неправилно се отделя от другите култове.

Да се приеме названието:

„Комитет по църковните въпроси при Министерството на външните работи“.

Нашите предложения са съгласувани с отделите „Пропаганда и агитация“ и „Административен“³⁸ на ЦК на БКП, Комисията за народните съвети при Министерски съвет.

Министър на външните работи:
(П. Младенов)

ЦДА, ф. 136, оп. 60, а.е. 458, л. 3-5. Оригинал. Машинопис.

№ 37

**Разпореждане № 321 на Министерския съвет за създаване на комисия
към комитета и определяне на негови пълномощници при окръжните
народни съвети в страната**

София, 2 август 1975 г.

Бюрото на Министерски съвет разпореди:

1. Към Комитета по въпросите на БПЦ и религиозните култове при Министерството на външните работи да се създаде комисия в състав: председател – председателя на комитета, и членове – представители на ведомствата и обществените организации, които имат отношение към църковните въпроси. Комисията да дава мнение по основните въпроси на църквите и религиозните култове.

2. Изпълнителните комитети на окръжните народни съвети да оказват съдействие на Комитета по въпросите на БПЦ и религиозните култове при Министерството на външните работи.

С решение на изпълнителния комитет на окръжния народен съвет за пълномощник на комитета в съответния окръг да се определи секретарят или един от зам.-председателите на изпълнителния комитет.

Председател на
Министерския съвет: *Ст. Тодоров*

Членове на бюрото на
Министерския съвет: [шест подписа]

Главен секретар на
Министерския съвет: [не се чете]

Началник на отдел правен: [не се чете]

ЦДА, ф. 136, оп. 60, а.е. 458, л. 1-2. Оригинал. Машинопис.

№ 38

**Информация за дейността на комитета, изготвена по искане
на Комисията на външните работи при Народното събрание**

София, 23 март 1976 г.

За служебно ползване!

Подлежи на връщане!

Другари,

Ръководството на Комитета по въпросите на БПЦ и религиозните култове прие със задоволство инициативата на Комисията на външните рабо-

ти при Народното събрание, да изслуша информация за неговата дейност. Такава информация е разглеждана за последен път в края на 1972 год. и би следвало сегашната информация да засегне един тригодишен период. Ние молим да бъдем извинени, че можем да информираме само за една година, тъй като в комитета се извърши подмяна на кадрите в началото на 1975 год.

Краткото отчетно време бе изпълнено с много усилия на комитета да намери най-правилни форми, средства и организация, за да изпълнява отговорните задачи на държавната политика по църковните въпроси, поставени в решенията на Февруарския пленум на ЦК на БКП по идеологическите въпроси.

На първо място стоеше въпросът за укрепване комитета като специализиран орган за провеждане тактична, внимателна и в същото време принципна и перспективна политика по църковните въпроси.

Ние добре съзнаваме, че провеждането на тази политика е част от управлението на социалните процеси въпреки спецификата, която произтича от принципа за свободата на вероизповеданията и отделянето на църквата от държавата и училището. Затова сме потърсили правилно решение на работната система на комитета с оглед създаване условия за повишаване неговата компетентност и действеност, като за целта се запознахме с опита на Съвета по въпросите на религията при Съвета на Министрите на СССР и другите държавни служби при Министерските съвети от братските социалистически страни.

Комитетът е в системата на Министерството на външните работи с ранг на отдел. Неговият щат беше сведен до две и половина бройки, нещо което уважаемата Комисия на Народното събрание е констатирала за не-нормално и правилно е препоръчала този щат да се увеличи с 2-3 бройки. Направеното предложение до Министерския съвет от страна на др. Петър Младенов, за щата на комитета бе прието и сега той има 3 нови щатни бройки. Това даде възможност да се създадат 3 отдела – за православното, за мюсюлманското, за католическото и протестантско вероизповедания. Така се обхващат под наблюдение и контрол всички вероизповедни общности, особено мюсюлманската, католическата и протестантската, чиято дейност има най-силен политически оттенък.

За укрепването дейността на комитета, съществено значение има добра, т. нар. двупосочна информация, относно дейността на религиозните общности, и добрата координация на неговата работа с работата на всички други държавни и обществени органи и организации, които имат отношение към тази дейност. Известно е, че в Министерство на външните работи не постъпва информация и не се изпраща информация, от и за местните органи на държавната власт. Затова комитетът направи предложение, внесено от др. Петър Младенов в Министерския съвет, за създаване комисия към комитета от отговорни представители на държавните и обществени органи, които имат отношение към църковните въпроси и за оказване помощ към работата на комитета от ОНС, като те определят за негов пълномощник секретаря или един от зам.-председателите на техните изпълкоми. Това предложение бе прието. Комисията е сформирана и на първото си заседание обсъди въпроса за външната дейност на църквите в България.

Пълномощниците са определени във всички окръзи и заедно с Комисията за народните съвети при Министерския съвет бе проведено инструктивно съвещание за запознаването им с проблемите на църковната политика, най-невралгичните и неизяснени моменти от съществуващото законодателство и неправилни техни тълкувания в някои окръзи, водещи до неправилни методи. Уточнени са в основни линии функциите на пълномощниците и повечето от тях вече добре ги разбират и подпомагат комитета за тактичното решаване на редица назрели въпроси на място.

На второ място, Комитетът полага усилия да събере информация и направи анализ на сегашното състояние на религиозните общности в страната.

Основните проблеми в тази насока са: подробна характеристика на кадровия състав; точна картина на материалната база на църковните общности; характеристика на съвременната култово-обредна практика на различните вероизповедания и на нейното активизиране; изясняване терените, формите и проблемите на миротворната външна дейност на църквите в България; изясняване всички страни на отношенията на църквите към запазването паметниците на културата у нас и в чужбина. Работата по тези проблеми ще продължи по-дълго време и за цялостното им изясняване са създадени комисии, в които са привлечени освен всички членове на Комисията към Комитета и специалисти от съответни министерства.

На трето място, комитетът отдели много усилия за решаване редица неотложни въпроси.

Най-належащи бяха мерките за постепенно обхващане под наблюдение и контрол дейността на мюсюлманската религиозна общност. Ръководството на комитета проведе среща с държавни и партийни ръководители в Кърджали, Разград, Силистра и Шумен. На тях се обсъдиха най-актуалните задачи в работата на мюсюлманското духовенство и съвместните мерки за ограничаване най-отрицателните прояви, несъвместими с нашето законодателство. Много тактично се осъществи уволнението в пенсия на мюфтията от Разград и се намери подходящ негов заместник. Комитетът възложи на главния мюфтия да вземе активно отношение към ограничаването на всички незаконосъобразни действия, като разширяване на джамиите за разпространение на картини и муски с корана, донесени от Турция и др. Съгласувано и с помощта на ОНС се проведоха на два пъти конференции с имамите и съвещание с районните мюфтии, на които се изнесоха беседи за положението в Близкия изток и за развитието на България и на съответния окръг през следващата петилетка.

Назрели и неотложни бяха някои от въпросите на католическата църква. Във връзка с посещението на др. Тодор Живков в Италия и Ватикана, трябаше да се разреши въпросът с двете епископски места на римокатолическите епархии в северна и южна България. В резултат на много усилия се постигна съгласие органът, получен от ГФР за католическата църква в Пловдив, да бъде подарен на концертната зала в града и по този начин един невралгичен въпрос съществуващ от 3-4 години се ликвидира.

Известно е, че Ватикана открила положително на всички наши мероприятия във връзка с посещението на др. Живков и сега се отнася полу-

жително към нашите интереси по отношение съществуващи документи за нашата история в неговите архиви.

Неотложни бяха мероприятията за спасяване Зографския манастир; изяснявано и окончательно решаване въпроса за двете епархии на БПЦ в САЩ, Канада и Австралия; за българската църква в Галац, затворена едностранно от румънската страна и др. По тези въпроси комитетът е съгласувал действията си с всички компетентни органи и е искал становището на съответни отдели на ЦК на БКП.

През изминалата година църквите от България имаха редица добри международни изяви. В съответствие със съгласуваното между държавните служби по църковните въпроси в братските социалистически страни становище за международната дейност на църквите след Хелзинки, Комитетът оказа конкретна помощ на всички делегати на различни международни църковни форуми. Провеждат се предварително семинари и консултации – от института „Иван Башев“, специализираните отдели на министерството и др.

Повечето от делегатите на църквите от България на международни църковни форуми се представиха добре. Най-значително беше успешното участие на 10 членната делегация на Асамблеята на Световния съвет на църквите в Найроби – Кения, където заедно с делегацията на Руската православна църква и някои от делегатите на църквите от другите социалистически страни, дадоха отпор на антисъветските и антисоциалистически тенденции и бяха приети документи с положително съдържание.

Положителни са резултатите от официалното посещение на делегацията на БПЦ, начело с патриарх Максим в Гърция.

Най-главна предстояща задача в международната дейност на църквите е успешното провеждане на всецърковния конгрес на приятелите на Московския мирен конгрес в Москва през 1977 год. С този конгрес църквите от СССР и другите социалистически страни ще вземат в свои ръце една глобална мирна църковна инициатива, която не е в състояние да проведе не само отделна световна църковна организация, но дори и Световния съвет на църквите.

В заключение трябва да се подчертаем, че в работата за осъществяването на партийната и държавна политика по църковните въпроси се срещат много трудности. В последните 5-10 години повечето от църковните общности подобриха финансовата и общата материална база и се стремят да разширяват своята дейност или да търсят съответни компенсации за общото намаляване броя на вярващите. Вероизповедното законодателство и другите закони и държавни разпоредби касаещи дейността на църквите са в много отношения несъвършени и непълни. Външните фактори за оживяване на църквите в България стават все по-активни, особено след Хелзинки. Не е добра съгласуваността с държавните и обществени органи в отношенията към религиозните общности (предимно с местните органи на властта).

Ръководството на Комитета е ново и още няма необходимия опит. То обаче получава много добра помощ от др. П. Младенов и от отдел „Пропа-

ганда и агитация“ на ЦК на БКП, който три пъти е разглеждал основни въпроси от работата с религиозните общности.

Убеден съм, че ценна помощ за Комитета ще бъдат и критичните бележки и препоръки, които почитаемата Комисия на Народното събрание ще направи.

Комитет по БПЦ и религиозните култове
при Министерство на външните работи

Председател:
(*Ст. Баръмов*)

АМВнР, ф. 10, оп. 13, а.е. 149, л. 1-6. Препис. Машинопис.

№ 39

Предложение на комитета „За усъвършенстване съществуващите нормативни актове, регулиращи дейността на религиозните общности в страната“

23 юни 1976 г.

Поверително

Правният режим на религиозните общности в НРБ е изграден върху основните конституционни положения, които гарантират свободата на изповеданията. Църквата като институт е отделена от държавата и училището, дадени ѝ са права да извършва своята дейност в рамките на каноните, които не противоречат на законите.

Съгласно Закона за изповеданията, гласуван от Великото народно събрание през 1949 г., православната църква и мюсюлманските религиозни общности имат утвърдени от правителството устави и се ползват с правата на юридическа личност. Уставите на католическите и протестантските религиозни общности не са признати от правителството, поради тяхното отрицателно отношение към народната власт непосредствено след 9.IX.1944 г. Те не се ползват с правото на юридическа личност, намират се в т. нар. режим на търпимост. За протестантските секти и „Бялото братство“ е въведено задължително регистриране, което се извършва от окръжните народни съвети, при определени условия.

Наред със Закона за изповеданията, дейността на религиозните общности се регулира и от други закони и правителствени постановления и разпореждания.

Църковната поземлена собственост е ограничена от съответните законодателни актове, отнасящи се до поземлената собственост въобще. Произведената производствена дейност е урегулирана със специално постановление на Министерския съвет – № 11 от 1954 г. Финансовата дейност на религиозните общности подлежи на контрол от съответните държавни ор-

гани. Културните ценности, собственост на църквата са обявени за общо-народно достояние и тяхното опазване е под закрилата на Закона за паметниците на културата. Със законодателни актове и други разпоредби на държавата се регулира издателската дейност на църквите. Тя подлежи на утвърждаване в тематично отношение и на ограничаване в количествено отношение. Някои по-несъществени въпроси се третират в други нормативни актове.

Правният режим на религиозните общности изразява и подпомага партийната и държавна политика в областта на изповеданията. Той има много важно значение за създаденото лоялно отношение между държавата и църквата, за постепенното, безконфликтно решаване на основните въпроси в еволюиране на религиозните общности. В основните си положения, този режим отговаря на изискванията на провежданата партийна и държавна политика и на сегашния етап. Отделни негови елементи вече са остарели или са недостатъчни, или се нуждаят от изменения и усъвършенстване.

Февруарският пленум на ЦК на БКП (1974 г.) направи задълбочен анализ на състоянието на религиозния живот в страната на сегашния етап и посочи редица отрицателни тенденции в него. В доклада на др. Ал[ександър] Лилов, изнесен пред пленума, се констатира, че „религията полага сериозни усилия да се укрепва, като институция и идеология“. Като се опира на инерцията, на традициите, невежеството и фанатизма, на остатъците от разбитите буржоазни класи и на засилената си активност в световен мащаб, религията се стреми да се противопостави на закономерния процес на намаляване вярващите, както и на усилията по държавна и обществена линия за създаване и въвеждане нови ритуали и нова празнична система.

Главните усилия на църквите за запазване сферата на своето влияние сред народа са насочени към укрепване, обогатяване и модернизиране материалната база за култова дейност и към издигане материалното стимулиране на техните служители.

Православната църква през последните години взе редица мерки да увеличи финансите, което се вижда от приложената справка. Държавната субсидия намали своя ангажиращ ефект, тъй като само за последните три години в бюджетите на БПЦ са регистрирани излишъци до 900 000 лв. Направената през настоящата година ревизия на синода констатира съзнателно укриване на тези излишъци, за да се създадат спестявания и условия за натиск за ново издание на библията и ново ведомствено строителство. В последно време настойчиво се иска разрешение за ново строителство на стойност 3 000 000 лв. и издаване на библията в огромен тираж.

Православната църква ежегодно увеличава производството на свещи, мащабите на което се виждат от приложената справка. Това производство носи висока монополна печалба, защото сировините се закупуват на държавни цени до 1 лв. за килограм, а продажната цена на 1 килограм свещи е от 20 до 40 лв., в зависимост от големината им.

Повишават се ежегодно и приходите от останалото промишлено производство, от селско стопанство, чиято продукция също се продава на определена от църквата цена.

В съществуващата производствена и търговска дейност на БПЦ са

включени значителен брой хора, които заедно с щатния и хоноруван персонал надминават 15 000 души. Тези хора са под силно религиозно въздействие и са широк актив за провеждане църковните мероприятия.

По много начини свещенослужителите увеличават доходите си и интересът към тяхната професия нараства. В последните години кандидатите за Духовната академия се увеличават, в това число и на завършилите светско средно образование в гимназиите и техникумите.

Активизирана е проповедническата дейност и култово-обредната практика на всички църкви, за което тон дават някои реакционно настроени висши духовници-владици, епископи, мюфтии и пастори. Отделни владици на БПЦ като: Неврокопският Пимен, Варненско-Преславският Йосиф, Великотърновският Стефан провеждат активна линия на подмладяване свещенничеството с млади, добре подгответи попове. Ползвайки се от пожизнеността на своите църковни постове, те не се съобразяват с местната власт и с много законни разпоредби при подбора на епархийските съвети и архиерейските наместници, съзнателно издигат реакционно настроени лица.

В култово-обредната практика на църквите се провежда линия на приспособяване към новите условия. За сметка на отпадането на масовите религиозни прояви като шествия, молебени, събори и др., усилията се насочват към личните религиозни потребности като венчавки, кръщавки, погребения, помени, мевлюди и др. Все по-часто се лансира богословската теза за семейството като домашна църква. На много места, особено в големите манастири, броят на религиозните обреди е нараснал. В Рилския манастир годишно се правят повече от 1000 кръщавки.

В много случаи активността на свещенослужителите при решаване въпроса за религиозните ритуали води до конфликти с местните власти. Не са регламентирани с нормативни актове в съответствие със сегашната обстановка всички условия за провеждане религиозните ритуали. Например, децата се кръщават често от бабите без знанието на родителите, в много градове и по-големи селища, въпреки комунално-битовите неудобства, религиозните погребения продължават да се извършват с шествия от дома на покойника до гробищата и др.

Тези отрицателни факти и тенденции в дейността на религиозните общини в страната са в пълна противоположност на бурното и всестранно развитие на страната към зряло социалистическо общество.

Основната роля за тяхното преодоляване безспорно принадлежи на идейно-възпитателната работа с хората и по-специално постепенното изместване на църковните ритуали от гражданските социалистически ритуали. Същевременно могат да се вземат и някои административни мерки, чрез подобряване съществуващите нормативни актове. При сегашната международна обстановка и общо взето нормално взаимоотношение между църквата и държавата, тези мерки трябва да бъдат предимно косвени т.е. да не се съсредоточават в основния нормативен документ – Закона за изповеданията и по този начин да не се свързват с пряката партийна и държавна политика по църковните въпроси.

Изхождайки от тези съображение предлагаме:

1. Комитетът по църковните въпроси, заедно с Комисията за изпъл-

нителните комитети на народните съвети при Министерския съвет, да изработи инструкция за прилагане Закона за изповеданията. Досега е издадена само една частична инструкция, касаеща начина на регистриране протестантските църкви в страната. Тя пояснява само отделни членове на закона. Чрез една цялостна инструкция ще се даде тълкуване на повечето от неговите членове и по този начин ще се избегнат някои негови несъвършенства съобразно съвременните условия.

2. Чрез Указ на Държавния съвет на НРБ, който да се подготви от Министерството на външните работи, да се внесат поправки в чл. 10 и чл. 13 и се съкратят членове 1, 2, 3 и 4 от Закона за изповеданията.

В член 10, който третира изискванията към свещенослужителите, да се добави положение, което да не допуска несменяемостта или пожизнеността на висшите църковни служби. Пожизнеността сега не съществува в никој една от православните църкви. С изключение на католическата църква, тя не съществува и в другите западни църкви. Нейното конкретно премахване може да стане в два варианта. Единият е определяне на срокове и преизбиране, другият е определяне на пределна възраст. И двата варианта ще дадат възможност да се преодолее силната реакция на някои владици на БПЦ на провежданата партийна и държавна политика по църковните въпроси.

В член 13, който третира въпроса за издръжката на религиозните общности, да се добави, че те набират средства предимно от специфичната им дейност.

Тази добавка ще даде възможност постепенно да се ограничи несвойствената производствена дейност и да се реши по-добре въпросът за начина на образуване доходите на свещенослужителите.

Членове 1, 2 и 4 повтарят основните конституционни положения, нещо което не отговаря на сегашната законодателна практика. Член 3 неправилно третира БПЦ и я определя като народна, демократична по „дух, форма и съдържание“. Затова тези членове би трябвало да отпаднат.

3. Министерството на външните работи, заедно с Министерството на леката промишленост, Министерството на земеделието и хранителната промишленост, Министерството на търговията и услугите и Комитета по труда при Министерския съвет да обсъдят и предложат конкретни мерки, които сега и в перспектива да доведат до ограничаване материалното обогатяване на църквите и на техните служители.

4. Министерството на външните работи и Комитета за изкуство и култура да предложат съответни изменения в Закона за паметниците на културата, с които сега и в бъдеще да се решат по-правилно въпросите за издирването, реставрирането, поддържането и използването на църковните паметници на културата, които са общонародно достояние.

Комитет по църковните въпроси

№ 40

Отчет за дейността на комитета през 1977 г.

23 декември 1977 г.

В своята работа през изтеклата 1977 година Комитетът по църковните въпроси се е ръководил от годишния план, който бе съобразен с решението на XI-я конгрес на партията, Юлския пленум на ЦК на БКП, решенията и указанията на отдел „Пропаганда и агитация“ относно насоките на работата на Комитета и от указанията на министъра на външните работи другаря Петър Младенов.

С цел да се повиши ролята на отделите в комитета планът за 1977 година не бе съставен по проблеми, а по отделните изповедания. Общата част включваща само няколко основни въпроси, които трябваше да се решават от всички сътрудници на комитета и с помощта на комисията към комитета.

1/ По искане на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП в съответния срок комитетът подготви и след обсъждане в комисията към комитета представи проект за подобряване работата с духовенството чрез него-вото целесъобразно социално-политическо ангажиране. Този проект получи добра оценка като основа за подготовката на специален документ на отдела.

Практическата работа през тази година потвърди значението на инициативата на отдел „Пропаганда и агитация“ за разработване на този въпрос. Положителни са резултатите, когато има конкретен, внимателен и ангажиращ подход към духовенството. Такъв подход бе успешно приложен при провеждане международната дейност, при преодоляване някои затруднения по поддържане паметниците на културата и при много други въпроси от страна на нашия комитет, Комитета по културата, някои ОНС, като тези в Плевен, Ст. Загора, Габрово, Смолян, Благоевград, Варна и други.

2/ Пак по препоръки на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, комитетът изработи въпросник, по който да се направи обсъждане на перспективната работа с мохамеданското изповедание. Това обсъждане се проведе и след подготовката на специален документ, комитетът ще има възможност да работи по-целенасочено и компетентно за преодоляване на отрицателните явления и тенденции в мохамеданското изповедание.

3/ През годината продължи работата по проучването на състоянието на църковните паметници на културата. Основната тежест падна върху Комитета за култура, тъй като другаря Арсенов, който отначало активно участваше в създадената комисия, боледуваше и късно бе заменен с др. Хр. Маринчев. Проектът за документ по този въпрос вече е почти готов и ще бъде внесен в Секретариата на ЦК на БКП от името на другарката Людмила Живкова и другаря Петър Младенов.

4/ В плана за 1977 година беше включено изработването на проект за статут на комитета. Работата по този статут е само в началото. Не са уточнени редица въпроси за правата и задълженията на комитета, след като той е преминал към Министерството на външните работи. Правният отдел

на Министерския съвет изиска да се направи предложение за отменяне Указа с който Комитетът е преминал към Министерския съвет. Това иска-
не не бе изпълнено, тъй като предполага изменение на Закона на изповеда-
нията, което изменение, при обсъждане в отдел „Пропаганда и агитация“
на ЦК на БКП се счете за нецелесъобразно в настоящия момент. Вместо
това бе решено да се подготви инструкция за прилагане законите относно
религиозните култове. След консултациите със специалисти е вече израбо-
тен проект за обсъждане. Работата обаче е много сложна и ще продължи и
през следващата година.

5/ Проведоха се две заседания на комисията към комитета. На първо-
то бе обсъден планът за международната дейност на църквите за 1977 го-
дина и се уточниха всички въпроси по съгласуването на тази дейност с Ко-
митета за мира, Комитета за европейска сигурност, Комитета за култура,
Комитета за Азия и Африка и Славянския комитет в България.

На второто заседание бе обсъден проектът на документ за подобрява-
не работата с духовенството, искан от отдел „Пропаганда и агитация“ на
ЦК на БКП.

6/ През годината Комитетът заедно с Комисията за народните съвети
при Министерския съвет организира три лекции за подготовка на пълно-
мощниците в ОНС. Едната от тях беше изнесена от председателя на Съве-
та по въпросите на религиите при съвета на Министрите на СССР др. Ку-
роедов³⁹: „За опитът на съветските държавни органи в работата с религи-
озните общности“. Другите две изнесени от председателя на нашия коми-
тет се отнасяха до положението на религиозните организации в страната.

За подпомагане работата на пълномощниците бяха изпратени справ-
ки относно историята и особеностите на католицизма и протестантските
секти в България. Такива справки се посрещат с интерес защото дават обоб-
щена информация, която пълномощниците трудно могат да намерят в ли-
тературата. В плана за следващата година следва да се предвидят 2-3 по-
добни справки.

Работата с пълномощниците обаче все още не е на нужното равнище.
Някои от тях се подмениха с изменение структурата на ОНС и затова тряб-
ва конкретно да се подпомагат от комитета. Не е утвърдена навсякъде прак-
тиката всички въпроси относно църквите на територията на окръга и в
органите на ОНС да се съгласуват с пълномощника, а той да информира
своевременно комитета.

7/ През годината се проведоха две срещи на ръководството на комите-
та с ГК на БКП гр. София и с ОНС гр. Пловдив, на които се разглеждаха
обстойно състоянието на религиозните общности и съвместната работа по
преодоляване някои отрицателни прояви и тенденции.

По работата с православната църква

Работата с православната църква има основно значение в дейността
на комитета. Тя не само е най-обемна, но и най-разнообразна. За съжале-
ние през отчетната година началникът на отдела др. Арсенов след тежко
боледуване почина и това се отрази върху съставянето на плана и неговото
изпълнение. В повечето случаи въпросите на този отдел се решаваха пряко

от председателя на комитета, а по-късно за изпълняващ тази длъжност бе определен др. Борис Милев.

През годината бяха решени някои кадрови въпроси във висшите среди на православното духовенство. Сменени бяха игумените на Рилския и Троянския манастири, настоятелят на храм-паметника „Ал. Невски“ и викарният епископ в Русенската митрополия. Всъщност това бяха наложителни размествания и не предизвикаха негодувания сред църковните среди.

Осъществяваше се, макар и много трудно, контролът и върху кадровите промени в апарата на синода, както и при приемането на студенти в Духовната академия.

Макар и с недостатъчна все още системност и конкретност, Комитетът направи крачка напред в политическото въздействие върху православното духовенство. С благосклонно настроените висши духовници се поддържат добри и постоянни връзки. Оказва се внимание на традиционните мероприятия на синода и се използват всички случаи и поводи за въздействие чрез подходящи слова, чрез поздравления, чрез лични разговори и други. За пръв път сътрудници на комитета присъстваха на свещенически конференции. Те бяха посветени на Московската мирна конференция на религиозните дейци и почти навсякъде бяха посетени от нашите пълномощници и представители на Комитета за мир. В отделни случаи обаче недостатъчно изясняваме целта на тези конференции пред ОНС. Графикът в някои митрополии не бе обявен. Затова не се постигна напълно желаната цел.

По отношение на стопанската дейност на материално-финансовата база на православната църква не се провеждаха всички планирани мероприятия. Някои от тях изискваха добра съгласуваност с редица държавни органи и намиране на деликатни методи с оглед избягването на конфликти с духовенството.

Сложи се добро начало на контрола върху реставрационната дейност в манастирите и църквите. Намери се подходящ начин да се намали с 1/3 субсидията на православната църква като 200 000 лв. от нея със съгласие на Синода се насочва към реставриране църковните паметници на културата. Направиха се стъпки за ограничаване злоупотребата с църковните земи от частни лица, които увреждат и ценни паметници, манастирски сгради, стенописи и др.

Премахнаха се незаконно давани от митрополиите стипендии за учащи се деца на църковни служители и премиите за преизпълнение плана за продажбата на свещи от свещениците. Това се постигна след много разговори със синода и съгласие като компенсация да се увеличат заплатите на свещениците с по 10 лева.

Работата по ограничаване в рамките на законите на култово-обредната практика на православната църква все още е най-слабото звено в работата на отдела и на Комитета. Тя се ограничи предимно в рамките, които се взеха по време на Великден в София и някои от по-големите градове. Главната трудност идва от недостатъчната и несвоевременна информация, която не дава възможност да се направят обобщени изводи и предприемат съответни мерки.

През годината Комитетът продължи да следи от близо издателската дейност на синода. Спряха се и се ограничиха по обем няколко предложени книги, поддържа се намаленото количество на календарите, подпомага се издаването на пропагандни материали за чужбина.

Най-много усилия комитетът съсредоточи за правилното насочване полезната за нас международна дейност на БПЦ. За тази дейност бе подготвен специален доклад. Накратко може да се каже, че успешно се решава задачата чрез международната дейност да се съдействува на миролюбива политика на нашата страна, да се укрепва работата сред емиграцията, да се опазва българския характер на Зографския манастир и ценностите в него, да се съдействува за укрепване на българо-съветската дружба.

Комитетът подпомогна делегацията на църквите от България за Московската световна конференция на религиозните дейци, водена от патриарх Максим. В подготвителната работа на конференцията активно участвуваха митрополитите Панкратий и Калиник, професорите Събев и Шиваров.

Въведена е вече практиката при участие в международни прояви делегатите на БПЦ да се готвят с помощта на специалисти и да съгласуват становищата си с Руската православна църква.

От 31 участия в международни прояви през годината главно значение има активното участие във форума на Християнската миротворна конференция, Световния съвет на църквите, Конференцията на Европейските църкви и междуправославните съвещания.

За пръв БПЦ беше домакин на мероприятие на КЕЦ и успя да се представи и изяви в най-желаната светлина.

Заедно с църквите от другите социалистически страни и главно с Руската православна църква, БПЦ активно работи както за отбиване атаките на ССЦ по въпроса за религиозните свободи, така и за ангажирането на неговите работни органи с проблемите на мира и разоръжаването. Важна роля изиграха делегатите на БПЦ за отклонение намеренията на активизиралата се цариградска патриаршия да свика всеправославен събор, да заеме ръководно място в сред православните автокефални църкви и да елиминира РПЦ и БПЦ в ръководството на православните църкви в САЩ, Канада и Австралия.

Голямо събитие в живота на БПЦ през годината беше посрещането на делегацията на Руската православна църква, начело с патриарх Пимен, за съвместно честване на 100 години от освободителната война. Комитетът взе всички мерки това чествуване да не излезе извън рамките на нормалното, като се отдае и нужното уважение към делегацията от страна на местните власти в Плевен, Казанлък, Стара Загора, централните ръководства на обществените организации и Държавния съвет. Делегацията на РПЦ оказа положително влияние върху духовенството със своите ясни позиции по отношение на социализма и външната политика на съветското правителство. Утвърдиха се още повече добрите взаимоотношения между БПЦ и РПЦ и съгласуваността в техните международни прояви.

През отчетната година се сложи началото на подобряване работата със задграничните църкви. След пътуването на председателя на Комитета

в САЩ и Канада се направиха цялостни оценки за положението на българските църкви там заедно със съответни държавни органи и Славянският комитет се изработи двегодишна програма, която успешно се изпълнява. През следващата 1978 година се предвижда посещение на патриарх Максим в САЩ и Канада, което трябва да се подготви добре, за да има трайно влияние върху живота на църквите и емиграцията. Синодът на БПЦ подобри грижите си за църквите в чужбина и Зографския манастир. С помощта на комитета, той организира добре посрещането на групата на българите от Цариград, групата монаси от атонските манастири, изпрати пет нови монаси в Зограф и една поклонническа група.

Много добре се справи с възложената задача групата духовници водена от митрополит Филарет, включена в състава на делегацията за поклонение на гроба на Константин Кирил Философ в Рим.

Работата с православното духовенство изисква още по-добра координация с други държавни органи, с обществените организации. Към отдала трябва да се привлекат повече компетентни помощници на обществени начала, специалисти по паметниците на културата, историята на църквата, стопанските въпроси, култовата дейност и международната дейност.

По работата с исламското изповедание

През изтеклата година продължи работата по подобряване кадровия състав на исламското духовенство.

Солучливо бе разрешен въпросът за издигането на подходящ мюфтия за българите-мохамедани в гр. Смолян. Неговата дейност през изминалите 11 месеца от назначаването, напълно потвърждава доверието, което му се гласува както от комитета, така и от ОНС и ОК на БКП гр. Смолян.

Поради пенсиониране бе подменен и Пловдивският районен мюфтия, който беше реакционно настроен човек. Новият районен мюфтия показва правилно отношение към възложената му длъжност и с негова помощ се решиха добре някои конкретни въпроси относно подмяна на неподходящи имами и реставрацията на джамията в гр. Казанлък.

Пенсиониран бе и районният мюфтия в гр. Толбухин. Той направи то-ва по собствено желание. Новоизначеният мюфтия бе добре приет и поддържа редовни контакти с ОНС. Той има съвременно виждане по задачите, които има да изпълнява.

Издирени и назначени бяха подходящи хора за кадровик и главен счетоводител в Главното мюфтийство и секретари на районните мюфтийства в Кърджали, Пловдив и Толбухин.

Добра оценка трябва да дадем на работата, която върши др. Илия Иванов за въздействие върху исламското духовенство. Поддържат се добри контакти с главния мюфтия и се обезпечава неговата подготовка по исламски въпроси в страната и в чужбина. С имамите се провеждаха конференции с присъствие на отговорни хора от ОНС, Комитета за мир и други.

Планираните мероприятия за изясняване състоянието на материалната база на ислама и нейното ограничаване се изпълниха. Приведени са в известност, отчетност и контрол всички имоти. Започна да се премахва тяхното незаконно експлоатиране.

С цел да се намалят финансовите средства на джамийските настоятелства успешно се проведе решението на съвещанието в гр. Толбухин: 25 % от тези средства да се предоставят на Главното мюфтийство. Така бяха събрани над 200,000 лева, с които може да се разполага само главния мюфтий.

Отделът за мюсюлманското духовенство успя да предотврати всички опити за ремонти и преустройства. От съкращаване на 15 щатни бройки за имами и на други мероприятия се реализираха 30,000 лева икономия в бюджета на мюфтийството, което изцяло се субсидира от държавата. Ограничени са размерът на хонорара на председателите на мюсюлманските общини до 30 лева месечно.

В градовете Толбухин, Видин, Оряхово, Г. Делчев, Свищов и Вътрово, чрез съгласие и разрешение на Главното мюфтийство, се премахнаха полуразрушени грозящи стари джамии.

Положителни са резултатите и от международните прояви на исламското духовенство.

Най-значимата международна проява през годината беше участието на тримата наши мюфтии в работата на Московската конференция на духовните дейци от цял свят. В една от подготовките комисии на тази конференция взе участие и главния мюфтий. Непосредствено след това в цялата страна бяха проведени по районните мюфтийства конференции с участието на всички имами, на които беше изнесена информация за работата на същата и се прочетоха там пристите документи.

В началото на годината на посещение у нас бяха двама представители на исламската лига от гр. Мека, Саудитска Арабия. Същите бяха приети в комитета, където изложиха своята мисия и намерение. Приети бяха и от главния мюфтий. На тази среща присъствуваха и останалите мюфтии, с които се водиха продължителни разговори. В края на своето пребиваване те дадоха интервю пред кореспондент на радио София, в което изразиха мнение, че досега са имали превратна представа за положението на своите братя мюсюлмани в НРБ. След завръщането си те поместиха статия в техния печат, с което отново потвърдиха положителните си впечатления придобити по време на посещението си в нашата страна. Редно е да отбележим, че две от съществените предложения на тази делегация внимателно бяха отхвърлени. Става дума за изучаване на корана от учащите се през ваканциите на курсови начала. Към това те предлагаха отпускането на големи суми за постройка на училища, за издръжка на свои мисионери у нас и други.

Преди провеждането на двата исламски байрама главният мюфтий отправи чрез съответните редакции на радио София традиционните си поздравления към вярващите в мюсюлманските страни.

През годината двама журналисти от Турция посетиха Главното мюфтийство и имаха разговори с главния мюфтий, след което в положителен аспект отразиха своите впечатления в турската преса. Такива срещи и разговори в Главното мюфтийство се проведоха с журналист от Бангладеш, собственик на издателска къща, и с генералния секретар на КЕЦ Глен Уйлямс.

Следва да отбележа, че с всяка измината година международната активност на ислама се засилва. Това се потвърждава и от поканите, които главният мюфтия получи през тази година. Така например той беше поканен да присъствува на исламска конференция от британската общност в Лондон, на конференция организирана от исламското бюро в Париж, на тържества по случай рождения ден на Мохамед в Истанбул, на поклонение в Мека и на предстоящата конференция на Световния съвет на църквите във Виена. Тези покани бяха отклонени защото не сме заинтересовани от участие в тях.

През годината беше проведена конференция на строителите на мира във Варшава, където главният мюфтия взе дейно участие.

През годината отделът за мюсюлманското духовенство укрепи още повече своите връзки със съответните държавни органи, с ОНС и работата със своите сътрудници. Това е една добра основа за неговата успешна работа през следващите години.

По работата с католическото, протестантско, арменско и израилянско изповедания

Както в другите отдели, така и тук главно внимание се отделя на работата с кадрите. Известно е, че в католическото и протестантско изповедания работят реакционно настроените духовници и в същото време няма подходящи, с които те могат да бъдат заменени.

През годината бяха извършени проучвания на почти всички католически духовници в Северната и Южна епархия. Отклонени бяха настойчите искания да се изпратят млади католически свещеници да учат във Ватикана. Проучени са католическите ордени в България и техните членове.

Много трудности в работата на отдела създават протестантските духовници. След проучване и съгласуване бе утвърдено предложението за ръководство на адвентистката църква, бяха отклонени някои искания за разместване и назначаване на нови пастори.

Съществено място в работата с протестантското духовенство заема контролът върху дейността му, защото в много случаи тя излиза из рамките на разпоредбите. За този контрол трябва да се създаде още по-добра връзка с ОНС, конкретно да се оценяват и своевременно да се санкционират нарушенията. Много е трудно, но трябва да се ограничава посещението на деца в молитвените домове, да се прекрати свободното движение на пасторите по регистрирани и нерегистрирани секти, допускането на чужденци да проповядват от амвоните на молитвените домове.

През годината се проучиха всички молитвени домове на методистката църква, които не са действуващи и се направиха предложения пред някои ОНС за уреждане на тяхната собственост. Със съдействието на комитета бяха отчуждени петдесетните домове в Казанлък и Ямбол. Отклониха се усилията на дъновистите за благоустрояване гроба на Дънов. Поискаха се за пръв път бюджетите на протестантските църкви. Католическите епархии не представиха бюджетите си под предлог, че всяка отделна църква си има свои финанси. Финансовите бюджети на протестантските секти и по-

точно на адвентистите и петдесетниците са твърде солидни. Адвентистите имат годишен бюджет от 120,000 лв. Констатира се, че от него те заплащат на някои пастори, които не са регистрирани никъде.

Съгласувано с ОНС се проявиха известни грижи към пострадалите от земетресението католически църкви, за да се предотврати намесата на Ватикана.

През 1977 г. продължиха международните прояви и контакти на католическото и протестантско духовенства под контрола на комитета.

За пръв път католиците се съгласиха да изпратят свой представител на Берлинската конференция на католиците за мир в края на ноември. Това участие имаше представителен характер, но все пак е една подкрепа на конференцията, която обединява прогресивни католици от почти всички европейски страни. Със съгласието си за такова участие Ватикана отстъпи от твърдата позиция да не се съгласява католиците от България да съдействуват за осъществяване мирните усилия на конференцията.

В групата от 10 духовници, която посети Рим на 24 май, за да отбележи годишнината на Константин Кирил Философ, взеха участие двама католически свещеници. Униатският епископ Методи взе участие в заседанието на Синода в Рим и остана там повече от месец.

Участия на заседания на световни европейски форуми на своите църкви взеха председателите на петдесетната и адвентистка църква. Сам по себе си този факт имаше значение за показване свободата на протестантските църкви у нас, която на запад се фалшифицира с помощта на пастори избягали от България.

През годината последователно в страната гостуваха пастор Макиши, секретар на европейското ръководство на петдесетната църква, заедно със съпругата си. Петдесетните пастори Джон Улдриян, Ван Коленбриндер и Вили Буркет. Комитетът отблизо контролираше програмата за тяхното пребиваване.

Гости на адвентистката църква бяха пасторите Сладек, Лудешер и Пирсън. Пирсън е председател на адвентистката църква (Генерална конференция, седалище Вашингтон), а Лудешер на Евро-Африканската дивизия.

На гостите от двете църкви бе дадена възможност при желание да посетят комитета. При тези посещения те изразиха добрите си впечатления от нашата страна и от свободата на изповеданията. Интересуваха се от въпросите за утвърждаване ръководство на адвентистката църква, за изпращане младежи да се учат на запад за пастори, за имотите на методистката църква и др.

Арменското и израилтянското изповедание имат добри ръководства, но независимо от това създават някои затруднения на комитета. В повечето случаи се касае за увлечения отколкото за съзнателни действия: искания за увеличаване на бюджетите, за покана на арменски духовници от чужбина, за ремонти на църкви и др. Тези искания се отклоняваха чрез убеждаване на председателите и на двете църкви в тяхната нецелесъобразност и с помощта на др. Каприев и др. Аструков.

Председателят на израилтянския духовен съвет д-р Израел взе участие в юбилейното чествуване на висшето духовно училище в гр. Будапеща

през м. ноември. Той посреща много гости на синагогата и добре осветлява истината за миналото и настоящето на евреите в България.

Председателят на арменския духовен съвет Оник Асланян навършва 80 години. По този случай за неговите заслуги за лоялността на арменска църква е направено предложение за награждаването му с орден „Червено знаме“.

През ноември т.г. Комитетът прие официална делегация на Съвета по въпросите на религии в СССР, начело с председателя на съвета др. Куродов. Разговорите с делегацията бяха от изключително важно значение за нас. В тях ние подробно изложихме основните проблеми и организация на нашата работа, получихме информация за работата на съвета и становищата му по основните международни църковни проблеми след Конференцията на религиозните дейци за мир. Убедихме се още един път, че както в другите области на живота, така и по въпросите на държавната политика по църковните въпроси, сътрудничеството със съветските колеги е един основен фактор за успеха на нашата работа.

По време на посещението делегацията имаше възможността да се срещне с патриарх Максим и митрополит Панкратий, да посети Плевен и Шипка и се убеди в искрената признателност на българския народ към своите освободители.

Взаимно бе споделено становището тези срещи да не стават така рядко и само официално на равнище на председатели.

Изпълнението на сложните и деликатни задачи на партийната и държавна политика в областта на вероизповеданията изискват компетентност и находчивост. В тази насока ценна помощ оказа партийната група с мероприятията по линия на партийната просвета. Всички работници на комитета проявяват активност в изучаването на проблемите на изповеданията в правен и теоретичен аспект и значително повишиха квалификацията си.

Създадени са добър стил, добри другарски взаимоотношения в процеса на работата.

Профорганизацията се старае да разнообразява колективния живот, поставя и решава съществени въпроси на организацията на работата с посетителите, с писмата, с документите и др.

Връзките на комитета с отделите на министерството, които имат отношение към църковните въпроси са добри. Своевременно са се оказвали взаимни съдействия за решаване на въпросите, поставени от ръководството на министерството.

Другарят Петър Младенов винаги се е отзовавал на поставени от нас проблемни въпроси, а др. Живко Попов по текущи въпроси.

Непосредствено и активно бе ръководството на комитета от страна на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, благодарение на което добре се поставиха и решаваха най-важните задачи през годината.

Успехите, постигнати през 1977 г. не бива в никакъв случай да ни успокояват не само защото те се съпровождаха и със слабости, но и за това защото в повечето случаи те изискват по-нататъшно разширяване и утвърждаване. Ние имаме работа с много опитни духовни кадри и сложни про-

цеси, затова с придобитата по-голяма опитност и с повече усилия трябва да осъществяваме задачите, съдържащи се в основните насоки, в указанията на Министерството и на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП.

АМВнР, ф. 10, оп. 13, а.е. 312, л. 1-15. Копие. Машинопис.

№ 41

Решение „А“ № 311 на ПБ на ЦК на БКП за назначаване на Любомир Попов за председател на комитета

1 август 1978 г.*

Дава съгласие др. Любомир Димитров Попов, извънреден и пълномощен посланик на Народна република България в Гърция, да бъде назначен за заместник-министър на външните работи, председател на Комитета по въпросите на БПЦ и религиозните култове.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 66, а.е. 1354, л. 1. Оригинал. Машинопис.

№ 42

Предложение от министъра на външните работи Петър Младенов до ПБ на ЦК на БКП за увеличаване щата на комитета във връзка с международното активизиране на ислама и католическата църква

февруари 1980 г.

Другари,

В последния период се активизира силно в международен план дейността на някои религии. Достатъчно е да се спомене развитието в Иран, където аятолах Хомейни оглави недоволството на народа и борбата срещу проамериканския и тираничен режим на шаха и установи т.нар. „ислямска република“, която има за своя открита политическа линия „износа“ на мюхамеданска религия. В същото време контрареволюцията и империалистическата намеса срещу революцията и завоеванията на афганистанския народ използват ислама и се мъчат да вършат своето дело с мюхамеданска маска. Известни са усилията, които прави Моамар Кадафи независимо от антиимпериалистическата насоченост на политиката на Либия, да прокарва идеята за така наречения „ислямски социализъм“.

В Европа за първи път в историята на католическата черква беше избран за папа славянин – полският кардинал Войтила. Изминалото период от избора на новия папа Йоан Павел II до сега ясно показва антисоциалистическият и антисъветски курс на Ватикана, при това провеждан много

* В горната част на листа седем подписа на членове на Политбюро.

активно, дори агресивно. Посещението на папата в Полша и събитията, които се развиха там, активността на папата и по отношение на други европейски социалистически страни като Чехословакия и Унгария, антисъветските прояви по отношение на бившите униатски епархии в Западна Украйна, доста ясно очертават плановете на Ватикана, които не може да има съмнение, че са изработени в империалистическите центрове. В същия порядък и интерес представлява и последната стъпка на папа Йоан-Павел II – неговата енциклика от края на годината, с която обяви Кирил и Методи за „съпокровители“ на Европа. Това е един дълбоко замислен и с много цели ход, също така с не скрита насоченост към „православните“, а и другите социалистически страни в Европа.

Не се спiram на добре известните също така много активни прояви на ционизма, защото специално за нашата страна той няма база.

Тази засилена активност на някои религии в международен план, тяхното все по-голямо използване от империалистическите центрове срещу нас, налагат много по-пълно да се следят тези явления, много по-активно да се наблюдават и насочват контактите на верските общности у нас и тяхното участие в международни инициативи. При това, естествено е да се допуска възможността засилената дейност в това отношение извън страната да даде някога отражение и вътре, което налага да се заостри вниманието и бдителността.

При една неотдавнашна консултация със съветските другари стана известно, че те са предприели някои мерки да се подобри работата на правителствения орган, Съвета по религиозните въпроси при Министерския съвет на СССР. От скоро време е бил увеличен значително персонала на Съвета в центъра като са формирани някои нови отдели: за исламски международни връзки, за Католическата църква, статистика и анализ и отдел за информация – с пропагандни и контролни задачи.

Комитетът по въпросите на Българската православна църква и религиозните култове при Министерството сега има освен председателя четири политически служители, всеки от които завежда по един от следните сектори: православна църква, мюсюлмански изповедание, католическа църква и протестантски секти, културни паметници от религиозен характер. Освен тях комитетът има юрисконсулт, който работи по правните въпроси (такива въпроси възникват и от жалби и писма на граждани). Целесъобразно ще бъде да се увеличи състава на комитета с още 4 служители – 3 от тях да подсилят с по един служител работата по верските общности – православната църква, мюсюлманското изповедание и католическата църква, протестантските секти. Четвъртият служител да получи задачи свързани с информацията, пропагандата и контрола на пропагандата. На този етап, с назначаването на още 4 служители комитетът ще бъде подсилен и укрепен и по-добре ще може да изпълнява своите функции.

Предлагам Политбюро да приеме следното

РЕШЕНИЕ:

Увеличава се с 4 бройки щата на Министерство на външните работи, с

които да се подсилни състава на Комитета по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове при Министерството на външните работи.

Министерство на финансите да отпусне фонд работна заплата.

С другарски поздрав:

(П. Младенов)

AMBnR, ф. 10, оп. 14, а.е. 90, л. 1-4. Копие. Машинопис.

№ 43

Писмо от председателя на комитета Любомир Попов до завеждащия групата за задгранична пропаганда на ЦК на БКП в отговор на искана информация за разработвани материали относно външнополитическата културно-информационна и пропагандна дейност

15 май 1980 г.

Другарю Марков,

Комитетът по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове не се занимава пряко с пропагандна дейност в страната и чужбина. Той участва и подпомага международната активност на Българската православна църква и другите изповедания и в този смисъл участва в такава дейност.

В програмата за популяризиране и пропагандиране делото на Кирил и Методий се предвижда Синодът на Българската православна църква да направи някои издания, да проведе мероприятия и окаже съдействие в това направление. Комитетът съдействува за организирането и изпълнението на тези мероприятия.

Комитетът отдава сериозно внимание по организацията и подготовката на духовни лица (делегати) за участието им в международни религиозни конференции, съвещания и научни срещи, където те в рамките на разглежданите религиозни проблеми участват в делото за укрепването и защитата на мира и сътрудничеството между народите, отстояват нашето национално достойнство и същевременно пропагандират материалния и духовен напредък на нашата страна.

По инициатива и със съдействието на комитета във връзка с активизиране на ислама Главното мюфтийство ще направи няколко издания. Те ще бъдат разпространени в чужбина за да разсеят някои клевети срещу нашата страна и ще изиграят също пропагандна роля.

Комитетът също така оказва помощ на църковните общини на Българската православна църква в чужбина за изпълнение на пропагандно-патриотични задачи.

Комитетът всяка година дава съдействие за участие на църковни дей-

ци – правоверни и католици в делегацията за чествуване на 24 май в Рим, където се извършва поклонение на гроба на Кирил. Тези чествувания освен, че са израз на почит към делото на двамата братя Кирил и Методий същевременно дават възможност да се оказва отпор на необоснованите исторически стремежи на нашата западна съседка.

Комитетът за сега няма обособено звено, което да работи по информационно-пропагандните задачи.

По всички тези въпроси комитетът работи в близко взаимодействие и съгласуване със съответните държавни и обществени органи като Комитетът за култура, отделите „Печат и информация“ и „Културно сътрудничество“ на министерството, Агенция „София-прес“, Славянски комитет и други.

Комитетът обменя опит и съгласува цялостната си дейност с ведомствата по религиозните въпроси на братските социалистически страни. Всяка година се провежда закрито съвещание, на което се разглеждат най-важните актуални въпроси. Правят се съвещания и по отделни проблеми. Възникнали текущи въпроси се съгласуват и на двустранна основа.

Зам. министър,
Председател на Комитета:
(Л. Попов)

АМВнР, ф. 10, оп. 14, а.е. 77, л. 4-5. Оригинал. Машинопис.

№ 44

Докладна записка от Любомир Попов до министъра на външните работи Петър Младенов относно проведено национално съвещание с пълномощниците на комитета при окръжните народни съвети

8 декември 1980 г. *

Другарю Министър,

С настоящата записка искам да докладвам за националното съвещание с пълномощниците на комитета в окръзите, което се състоя на 5 декември т.г. в заседателната зала на Окръжния народен съвет в София.

Както Ви докладвах предварително, съвещанието свикахме заедно със Съвета за териториално и селищно устройство при Министерския съвет, след съгласуване с отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП.

В съвещанието участвуваха пълномощниците на комитета (зам.-председатели или секретари на изпълкомите) от всички окръзи с изключение на Силистренски, Русенски и Търговишки. В деня на съвещанието валя сняг в цялата страна и вероятно по тази причина пълномощниците от тези три окръга не успяха да пътуват до София. Поканени бяха и присъствуваха другарите от Градския общински народен съвет в София и районните народни съвети, които работят по въпросите на вероизповеданията.

* В горния ляв ъгъл на листа резолюция: „Докладвано на др. министър. 12.XII.80 г.“

От някой от окръзите участваха по двама души – пълномощникът и съответният началник на управление или отдел.

На съвещанието изнесох информация аз за състоянието на работата с отделните верски общности. Засегнах най-напред вътрешните аспекти, а след това и международните моменти с религията в последно време – Иран, Афганистан, Либия, Полша, Ватикана и т.н. Също въпросите по запазване на културните ценности от религиозен характер и по-специално по изпълнението на Постановление № 40 на Министерския съвет от 16.7.1980 г.⁴⁰

След моята информация се изказаха представители от Бургас, Стара Загора, Ямбол, Велико Търново, Михайловград и Кремиковския район в София. В тези изказвания бяха поставени някои конкретни въпроси по работата с изповеданията като например – ремонтите на църквите, джамиите и други молитвени домове, опитите на протестантите да работят с децата, провеждането на задушницата и погребенията, някои прояви на сектата „Божия църква“, увеличението на броя на кръщавките в някои манастири, могат ли да бъдат викани от вярващите свещеници по домовете и др.

След изказванията аз дадох разяснения по поставените въпроси и изложих отново накратко текущите задачи по работата с изповеданията.

След това направи изказване др. Олга Чиляшева, сътрудничка на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, която работи по тези въпроси в отдела. Др. Чиляшева засегна и разви два въпроса – за работата по атеистичното възпитание (решението на Секретариата на ЦК) и по обредната практика – граждансите ритуали.

За да се улесни работата с вероизповеданията комитетът подготви и отпечата един сборник на всички нормативни актове по тази материя. Сборникът е ценно помагало, защото някои от актовете са издадени много отдавна и не могат да се намерят – например Законът за изповеданията е от 1950 г., а Уставите на Българската православна църква и на мохамеданско изповедание са от 1951 година.

Сборникът съставихме и редактирахме служебно в комитета, а беше отпечатан в 500 екземпляра в печатницата на министерството, без да се изразходват средства. На пълномощниците бяха предадени екземпляри за ползване от окръжните комитети, органи и служби, които работят с вероизповеданията и по 1 екземпляр за всяка селищна система на Окръжния народен съвет. Имаме намерение в бъдеще сборника да бъде отпечатан в около 5 000 бройки, за да бъде изпратен във всяко кметство.

Отпечатването на сборника беше посрещнато с голямо задоволство от пълномощниците, а и от владиците, на които също изпратихме по 1 екземпляр. Синодът изпрати благодарствено писмо с предложение да се издаде в по-голям брой, за да се задоволят и техните нужди.

След съвещанието редица пълномощници изразиха задоволство от провеждането на съвещанието и снабдяването им със сборника, което ще ги улесни в бъдещата им работа.

Изх. № 719

С уважение

(Л. Попов)

№ 45

**Състав на междуведомствената комисия към комитета, сформирана
въз основа на разпореждане № 321 на Министерския съвет⁴¹**

1980 г.

1. Любомир Попов – зам.-министър на външните работи, председател на Комитета по въпросите на БПЦ и религиозните култове – председател
2. Антон Мусаков – представител на Министерството на вътрешните работи – член
3. Любен Велинов – представител на Министерството на правосъдие – главен секретар в Министерството – член
4. Петко Петков – представител на Комитета по труда и работната заплата – член
5. Андрей Ирманов – представител на Националния аграрно-промишлен съюз – главен секретар на съюза – член
6. Лиляна Георгиева – представителка на Съвета по териториално и селищно устройство при Министерския съвет – съветник в Министерския съвет – член
7. Иван Къосев – представител на Комитета за култура – член
8. Георги Димитров – Гошкин – председател на Националния съвет за мир – член
9. Паунка Гочева – зав. отдел в Националния съвет на Отечествения фронт – член
10. Боян Скопаков – началник отдел в Министерство на финансите – член
11. Николай Мизов – проф. по научен атеизъм – член
12. Иван Димитров – Дирекция „Международни връзки и договаряне на международна и културна дейност – член

АМВнР, ф. 10, оп. 14, а.е. 80, л. 17-18. Оригинал. Машинопис.

№ 46

Отчет на комитета за работата с постъпилите жалби през 1980 г.

22 януари 1981 г.

Общинят брой на жалбите, получени в Комитета по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове през изтеклата 1980 г. е 145. По-голяма част от тях са по линия на православната църква – 95, останалите са по линия на протестантските църкви – 30 и по линия на мюсюлманското изповедание – около 20.

По-голямата част от жалбите са за уволяняване на църковни служители, ремонт и отчуждаване на молитвени домове и нарушения при извършване на култово-обредна дейност.

Във връзка с харектера на работата на комитета жалбите могат да се характеризират по следния начин:

1. Жалби касаещи трудовоправни отношения

От този вид жалби са постъпили около 70. Те се отнасят за прилагането на Кодекса на труда, правилниците по прилагането му и Инструкцията за прилагане на Кодекса на труда спрямо църковни служители. От тях най-много са жалбите за уволняване от работа – Христо Кандев от гр. Велинград, Климент Ангелов от София, Илийка Томова от гр. Троян и др. При всички случаи комитетът е вземал отношение по поставените въпроси и своевременно е уведомявал молителите за решенията си.

2. Жалби касаещи имуществено правни отношения

Общият брой на този вид жалби е 44. В тази група спадат жалбите относно извършване на ремонт и отчуждаване на молитвени домове. Жалби се подават когато народните съвети спират ремонта поради нарушаване на закона. При разглеждане на тези жалби се взема и мнението на ОНС и пълномощниците на комитета. Малка част от жалбите са за отчуждени имоти на протестантските църкви – гр. Тутракан, Ямбол и др.

3. Жалби от култово-обредната дейност

Получените жалби през годината от този вид са 27. При тях се разглеждат въпроси, свързани с нередности при прилагане на Правилника за погребенията, Уставите на изповеданията и др. Получени са и жалби за опазване на молитвени домове, за неморални прояви на свещенослужители, за уволнения на съпруги на свещенослужители и др.

4. Жалби за одобряване на устави

За разлика от други години през тази е получена само една такава за узаконяване на Евангелската петдесетна църква.

Всички жалби получени в комитета се разглеждат в определения от указа срок. За по-бързото решаване на някои въпроси се налага служители от комитета да решават въпросите на място, със съдействието на местните държавни органи. В повечето случаи се търси съдействието на пълномощниците на комитета от окръжните народни съвети в страната.

През 1980 г. няма постъпили жалби от служители на комитета, а също и от служители на министерството.

Комитет по въпросите на БПЦ
и на религиозните култове

АМВнР, ф. 10, оп. 14, а.е. 324, л. 3-5. Копие. Машинопис.

№ 47

**Писмо от отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП
до председателя на комитета Любомир Попов с искане
за предоставяне на информация относно резултатите от всестранното
сътрудничество и сближаване със Съвета по религиозните
въпроси при Министерския съвет на СССР**

27 юли 1981 г.

№ 50-52

Другарю Попов,

В изпълнение на утвърдената от Политбюро на ЦК на БКП програма за изпълнение на решенията на XII партиен конгрес е необходимо ръководството на Комитета по въпросите на Българската православна църква и религиозните култове да направи анализ и оценка на резултатите от всестранното сътрудничество и сближаване със Съвета по религиозните въпроси при Министерския съвет на СССР през периода 1976-1980 г. На тази основа следва да се подгответ и съображенията за неговото по-нататъшно развитие и задълбочаване през периода 1981-1985 г. и до 1990 г., които ще се използват при разработване на цялостни виждания на ЦК на БКП по този въпрос през посочения период.

Във връзка с горното, като се имат пред вид документите на XII конгрес на БКП и на XXVI конгрес на КПСС и подписаните двустранни документи за сътрудничество е необходимо да се извърши следното:

1. Да се подготви задълбочен анализ и обобщена оценка на извършеното през 1976-1980 г. в областта на всестранното сближаване.

Като се има предвид спецификата на сътрудничеството и сближаването ударението следва да се постави върху основните достижения и използвани форми. Същевременно трябва да се откроят задачите, които не са изпълнени или по които работата не е доведена докрай, като се посочат причините за това и мерките, които се набелязват в това отношение.

2. На основата на анализа и оценката на постигнатото и на натрупаните опит да се разработят обосновани съображения за задълбочаване на сближаването през третия етап 1981-1990 година с конкретизация по подетапи 1981-85 г. и 1986-90 година.

3. При подготовката на съображенията следва да се имат предвид постановките за целите и задачите на всестранното сближаване, съществуващи в партийните и правителствените документи.

Специално внимание да се отдели на важните и назрели за решаване въпроси, както и на тези, които ще възникнат след 1985 г. и ще се нуждаят от съгласуване на централно равнище по-отрано.

4. Да се имат също така предвид предложенията и идеите по сближаването, които са обсъждани вече в ръководството на комитета и по различни причини не са били използвани или реализирани.

5. Специално внимание следва да се обърне на оценката на използыва-

ните форми и методи на сътрудничество и сближаване и аргументирано да се покаже какви нови форми е уместно да се използват в практиката сега и в периода до 1990 г.

*

* *

Работата по подготовката на оценките и съображенията следва да се организира под Ваше ръководство. Същите трябва да се представят в отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП до 20 септември 1981 г.

Важността на въпроса за подготовката на оценките и съображенията изиска да се използва пълноценно времето до 20 септември т.г., като още от сега се пристъпи към създаване на необходимата организация на работа с оглед качественото и в срок изпълнение на възложените задачи.

Завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“

на ЦК на БКП:

(Л. Причаков)

AMBnR, ф. 10, оп. 14, а.е. 172, л. 1-3. Оригинал. Машинопис.

№ 48

Информация на комитета до отдел „Пропаганда и агитация“

на ЦК на БКП относно всестранното сближаване със

Съвета по религиозните въпроси при Министерския съвет на СССР

8 септември 1981 г.

На № 50-52 от 27.VII. 1981 г.

Другари,

В периода 1976-1980 г. беше засилено – разширено и задълбочено сътрудничеството между нашия Комитет по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове при Министерство на външните работи и Съвета по религиозните въпроси при Министерския съвет на СССР, осъществено беше по-голямо сближаване.

Поне веднъж годишно в посочения период се срещаха ръководителите на двете ведомства, обменяха се информации и съображения и се набелязваха мерки за сътрудничество по определени въпроси.

Провеждаха се и срещи между отговорни сътрудници на Комитета по въпросите на БПЦ и на религиозните култове и Съвета по религиозните въпроси, по проблеми на отделни изповедания – например по ислама.

Сътрудничеството между нас и съвета в разглеждания период се характеризира с това, че то стана по-близко, разглеждани бяха все по-деликатни въпроси.

Периодично, но редовно се информирахме с другарите от съвета и об-

меняхме информации и съображения по работата в ССЦ, КЕЦ⁴², ХМК, по българското участие в Световния форум в защита на мира през 1977 г., по посещения на руски църковни делегации у нас (за 100 годишнината от Освобождението, за 25 годишнината от възстановяване на Българската Патриаршия). Като последни примери на такова близко консултиране можем да посочим даденото от нас съдействие при провеждането в СССР на международна конференция за XV век на ислама през 1980 г., консултацията по енцикликата на папата за Кирил и Методи т.г. и направените също през 1981 г. две консултации по провеждането на сесия на ЦК на Световния съвет на църквите в ГДР.

Досегашният опит също показва, че и занапред следва да се продължава, разширява и задълбочава сътрудничеството между нашия комитет и Света по религиозните въпроси при Министерския съвет на СССР, като това сътрудничество и взаимопомощ става все по-редовно и по-близко. То-ва се налага за целия предстоящ период на следващото десетилетие. Причините би следвало да бъдат посочени само най-общо, защото са известни – все по-голямото използване от империализма на религията (тук се включват вътрешните и международни аспекти), сложността около силното активизиране на ислама, голямата активност на Ватикана при папа Йоан Павел II, необходимостта да се подобрява работата в международните организации на църковни дейци и да се насочва тя в прогресивна насока, попълно използване на възможностите, които имат верските общности за ангажиране в дейност за защита на мира.

В следващия период ще бъдат използвани досегашните форми на работа – периодични (поне веднъж годишно) срещи на председателя на комитета с председателя на съвета, срещи на делегации по двустранна линия, периодични срещи на завеждащите отделните изповедания и международната дейност, участие в регионални или общи за лагера съвещания на ведомствата по религиозните въпроси, както на равнище на ръководители, така и между завеждащите отделни сектори на дейност.

Извън възникващите отделни въпроси, свързани с ежедневната работа с верските общности, които ще бъдат предмет на консултации, обсъждане и съгласуване между нас и съветските другари, ние ще насочим вниманието си към по-нататъшното изясняване и разкриване на възможности за работа по следните въпроси:

1. Активизирането на ислама – проучване на формите на работа за противопоставянето на опитите да се използва тази религия от реакционните сили във вътрешен план, а също и да се отбиват клевети на враговете отвън.

2. Да се проучва още по-пълно и следи работата в СССР с католическото изповедание и протестантските секти и особено връзките им със сродни църкви в капиталистически страни, а също и участието в дейността за защита на мира.

3. Ежегодни консултации по работата с атонските манастири (руският „Пантелеimon“ и българският „Зограф“), с цел да се запазят те и по-ефикасно да се противопоставяме на гръцките стремежи.

4. По-нататъшното подобряване на работата в международните организации като ССЦ, КЕЦ, ХМК, Берлинска конференция на европейските католици и други форуми на религиозните дейци.

5. Още по-пълното използване на възможностите на верските общности за участие в движението за защита на мира, особено в международен план.

Зам. министър,

Председател на комитета:

(Л. Попов)

АМВнР, ф. 10, оп. 14, а.е. 172, л. 4-7. Копие. Машинопис.

№ 49

Из информация на комитета до отдел „Пропаганда и агитация“⁴² на ЦК на БКП относно правното положение на изповеданията и организацията на работата

ноември 1982 г.

1. Правно положение на изповеданията

Съгласно Конституцията на НР България църквата е отделена от държавата. На гражданите се осигурява „свобода на съвестта и на изповеданията“, т.е. да бъдат вярващи и атеисти. Правното положение на изповеданията и практическото упражняване на правата на вярващите е урегулирано в Закона за изповеданията от 1949 г. и някои други нормативни актове. Вярващите могат в рамките на конституцията и законите свободно да извършват религиозни обреди. Изповеданията не могат да имат болници, сиропиталища и други заведение за социални грижи. Възпитанието и образованието на децата и младежите е държавно дело и е извън дейността на свещенослужителите. Тази юридическа основа, от една страна дава свобода на изповеданията, от друга представлява нормативна база, която не допуска религиозна пропаганда извън култовите сгради и е отнела много важни функции на църквите. Тя позволява в социалистическата държава успешно да се насочва процеса за освобождаване на народа от религиозна заблуда.

Законът за изповеданията предвижда в тримесечен срок от влизането му в сила (1 март 1949 г.) изповеданията да представят уставите си за утвърждаване. Тогава са били утвърдени уставите на БПЦ, Уставът на мюсюлманите, на Арменското изповедание, на Централния израилянски духовен съвет. С утвърждаването на уставите, съгласно закона тези изповедания са получили признание и са придобили и статут на юридическа личност. Не са били утвърдени представените устави на католици, протестанти и на сектата „Бяло братство“ (наричани „Дъновисти“ по името на техния „учител“). Независимо от това тези изповедания са регистрирани съгласно закона и последвалата през 1962 г. Инструкция на комитета и отдел „Народни съвети“ при Министерския съвет⁴³. Обстоятелството, че тези изповедания нямат утвърдени устави и статут на юриди-

чески личности не им пречи да извършват дейност и в това отношение не накърнява свободата им.

В последния период от страна на Ватикана и на някои протестантски центрове на Запад се упражнява натиск за утвърждаване на уставите на католици и протестанти, за да придобият и те статут на юридически личности. Становището на комитета е, че това не би трябвало да се направи.

След излизането на инструкцията, за която става дума по-горе са извършени регистрации на централните ръководства на изповеданията в комитета и на местните общности и техните ръководства в окръжните народни съвети. Възприето е след това нови регистрации да не се правят – т.е. да не се регистрират нови „общини“ и такава практика се следва. Извършват се само пререгистрации на някои промени в ръководствата. Комитетът смята, че е политически целесъобразно и занапред да продължи практиката да не се прави регистрация на нови тела.

Би следвало да се отбележи, че някои текстове на Закона за изповеданията са остарели и не отговарят на сегашното положение. Едно изменение обаче на нормативната база за дейност на изповеданията би дало повод да се вдигне голям шум и да се развихри пропагандна акция срещу нашата страна. Становището на Комитета е, че и занапред работата с изповеданията следва да продължи да се води на основата на сега съществуващите нормативни актове, които позволяват една по-гъвкава практика.

[...]*

9. Организация на работата в Комитета

Комитетът по въпросите на БПЦ и на религиозните култове при Министерството на външните работи е по същество централен държавен орган по религиозните въпроси. След отделянето на църквата от държавата негово предназначение е да служи за звено чрез което да се осъществяват връзките между правителствените учреждения и местните органи на властта и обществените организации с изповеданията.

Една основна задача на комитета в социалистическа България е да наблюдава дейността на изповеданията и да се грижи тя да се води в рамките на законите. Комитетът е политически орган, който съдейства за осъществяване на партийната политика за освобождаване на гражданите от религиозната заблуда.

Важна негова задача е да работи и да съдейства за правилен подбор на кадрите, които се посвещават на попрището на изповеданията. Комитетът има за предназначение да полага всички усилия изповеданията и вярващите активно да се включват в социалистическото строителство. Неговата задача е да се помага на изповеданията техните дейци и вярващи да се приобщават, възпитават и изграждат като патриоти, лоялни граждани на социалистическа България.

Съгласувана линия на братските страни е църквите да се насочват и

* Пропуснатият текст се отнася до работата и състоянието на различните вероизповедания в страната и стопанисваните от тях паметници на културата.

подпомагат към все по-активно участие в борбата за защита на мира, за предотвратяване на опасността от ядрена война. Комитетът има за своя много важна задача осъществяването на тази линия.

Процесът на освобождаване на гражданите от религиозната заблуда е свързан с понижаване на култовия фанатизъм. Комитетът има за задача да съдейства за постепенното ликвидиране на това вредно и ретроградно явление, което се среща в почти всички изповедания.

Отделянето на църквата от държавата и провеждането на религиозна дейност в рамките на законността при социалистическите обществени отношения и новите и обновени селища се съпровожда с процес на намаляване на материалната база на изповеданията – култови и други имоти. Това е положителен процес, който комитетът със своята дейност следва да улеснява.

Комитетът има като своя задача да дава съдействие на другите органи своевременно да се обезвреждат попълзвоненията на враговете и да се пресичат техните опити да използват изповеданията за антисоциалистически цели.

Комитетът като държавен орган сам, а и като оказва съответна помощ на изповеданията, има за задача да се пропагандира истината за социалистическа България и да се отбиват опитите на враговете да се разпространяват клевети, свързани със свободната дейност на изповеданията.

Тези изброени дотук задачи на комитета не изчерпателно, а примерно само очертават контурите на сложната и деликатна работа, която се върши в нашето учреждение. Те далеч не обхващат многообразието на въпросите, които възникват и по които работим.

Комитетът има следните сектори, в които работи по един служител: за Българската православна църква, за мюсюлманското изповедание, за католици и протестанти, за паметниците на културата от култов характер, юридическа служба и служба за изданията на верските общности.

Служителят от паметниците на културата др. Христо Маринчев има дипломатически ранг на съветник и дългогодишен опит в работата с БПЦ. В отсъствие на председателя на комитета той го замества. От известно време е вакантна длъжността на завеждащия сектора за Българската православна църква. В процес сме на намиране на подходящ служител и вероятно до обсъждането в отдел „Пропаганда и агитация“ той ще бъде назначен.

Тази организация на работата, без службата по наблюдаване на печатните издания, е създадена през 1975 г. Тя отговаря на изискванията на задачите и би следвало на настоящия етап да се запази. Необходимо е обаче в трите основни направления – православие, ислам и католическо-протестантско, да бъде назначен по още един служител, за да може комитетът да отговори на задачите и предназначението си.

Нашият комитет е единственото учреждение в социалистическите страни, което работи по въпросите на изповеданията и няма служба за международните връзки. При нашите условия ние смятаме, че засега не е необходимо да се създава такава служба. Служителите, които работят по отделните изповедания могат да осигурят и дейността по техните международни връзки или тези на Комитета.

Ние също така сме единственото учреждение в социалистическите страни, което работи по въпросите на религията и няма свои органи в провинциалните центрове. Въведена е институцията „пълномощници на комитета“ в ОНС. Изпълкомът на ОНС определя един зам. председател или натоварва секретаря да бъде наш „пълномощник“, т.е. да се занимава с въпросите на изповеданията. Това е едно удачно за българските условия решение.

В работата на комитета с пълномощниците в последните няколко години има значително подобреие. По-често служителите на Комитета посещават окръжните съвети, за да обсъждат с пълномощниците възникнали въпроси. В последните години на два пъти бяха проведени национални съвещания с пълномощниците. За да улесни пълномощниците комитетът отпечата сборник с нормативни актове по дейността на изповеданията. В много от пълномощниците беше събуден по-голям интерес към проблемите.

При комитетът съществува междуведомствена комисия от представители на други министерства и ведомства, които имат отношение към работата на комитета. Нашият досегашен опит показва, че комисията като колектив не може да подпомага работата на комитета, защото в нея заседават хора от различни области – например представител на Министерството на финансите, представител на МВР, на правосъдието, на НАПС⁴⁴ и т.н. От това не следва обаче, че комисията трябва да се разпусне. Отделните нейни членове са много полезни на комитета, когато се работи по въпроси, свързани с тяхното ведомство. В това отношение ние имаме много положителен опит и можем да изкажем задоволство от работата с такива членове на комисията като др. Скопаков от Министерството на финансите, др. Биндеров от Държавния комитет за планиране, др. Цветков от НАПСА, др. Димитров от Комитета за култура и др. Ние смятаме по този начин и занапред Комитета да работи с комисията, без да се отказваме тя да бъде свикана и като цяло.

В комитета е внедрен колективен метод на работа. Председателят не взима решения без въпросите да бъдат обсъдени със завеждащия съответната служба, ако е необходимо и в по-широк състав.

Зам.- министър,
Председател на комитета:
(Л. Попов)

AMBnR, ф. 10, оп. 14, а.е. 594, л. 1-3, 27-32. Оригинал. Машинопис.

№ 50

Писмо от председателя на комитета до неговите пълномощници при окръжните народни съвети с препоръки относно спазването на нормативните актове, отнасящи се до религиозните общности с цел осъществяване на ефективен контрол над дейността им⁴⁵

7 април 1983 г.

Другарю.....,

Основните принципи на отношенията между държавата и църквата в НР България са определени в конституцията, която прокламира пълно равенство на гражданите пред закона без оглед на това дали са вярващи или невярващи и дали изповядват една или друга религия. Тя гарантира пълната свобода на вярващите граждани да изповядват своята религия. Съгласно Конституцията църквата е отделена от държавата и е забранено религиозните организации да се използват за политически цели.

Законът за изповеданията урежда цялостно религиозната дейност в страната. В него е регламентирана свободата на съвестта и изповеданията, очертани са рамките, в които действуват религиозните организации, конкретизирани са отделните насоки в отношенията между държавата и църквата.

Религиозните потребности на вярващите граждани в НР България се задоволяват от съществуващите религиозни организации. Чл. 5 на Закона за изповеданията предвижда организацията, обредите и службите на изповеданията да се основават на уставите, каноните и доколкото те не противоречат на съществуващия правов ред.

Строгото и точно съблюдаване на законността е гаранция за най-пълното упражняване на свободата на съвестта и изповеданията и е еднакво важно, както за държавата, така и за религиозните организации. От тази гледна точка от съблюдаването на съществуващия правов ред са еднакво заинтересовани и държавата, и изповеданията.

Известно е, че като цяло духовенството е настроено лоялно към народната власт. Изповеданията и вярващите участват дейно в изграждането на новото социалистическо общество, активно подкрепят миролюбивата външна политика на България. Религиозната дейност се провежда по правило в съответствие с нормативните актове – закони и наредби, които регулират тази материя. Отношенията между държавните органи и религиозните организации са спокойни. Тези отношения са един от характерните белези на силното морално-политическо единство на нашия народ.

На отделни места в страната обаче все още се извършват някои нарушения на нормативните актове за религиозната дейност. Досегашните наблюдения на комитета и получените сигнали показват, че се допускат слабости в работата с изповеданията в няколко направления:

– Първо – не се изучават постоянно и конкретно състоянието и проявите на изповеданията и системно не се следи тяхната дейност да протича изцяло в рамките на закона;

– На второ място – има сведения, че в стопанската дейност на църквата на отделни места се допускат незаконосъобразни действия на отделни религиозни дейци.

Известно е, че с редица актове държавата е предоставила на църквата определени стопански възможности – да притежават недвижими имоти, да извършват никаква стопанска дейност за задоволяване на собствени култови нужди. Забелязва се, обаче, че в някои случаи имотите не се обработват със собствени сили и не се дават под наем на АПК, а се дават на частни стопани, които не всякога ги стопанират в съответствие с нормите нашето социалистическо общество и създават възможности за отклонение на средства.

В комитета се получават и сигнали за неоправдано разширяване на производствената дейност на църквата извън разрешените монополни предмети – произвеждат се някъде вещи, които нямат култова употреба, с което се накърняват правата на други организации, произвеждащи тези предмети.

– На трето място – допускат се нарушения на нормативните актове при извършване на култово-обредната дейност при кръщаванията, „кризмоването“ при католиците, богослужения и проповеди от чужди граждани без надлежно разрешение.

Допуска се на отделни места религиозните организации да се занимават с някои дейности, които не са им присъщи.

В комитета например постъпват оплаквания и сигнали, че на отделни места обредът „кръщаване“ се извършва и без знанието или против волята на родителите. Това основателно поражда тяхното недоволство.

Има също така случаи, когато са се оплаквали граждани, че при извършването на този обред на отделни места не са съблюдавали здравните изисквания на ХЕИ, с което се излага на опасност здравето на новородените деца.

На някои места, особено където живеят католици, е нарушаван чл. 20 от Закона за изповеданията, като е извършвана от свещенослужителите недопустима дейност с деца и младежи.

Макар и да са редки все още се отбележват отделни случаи на поддържане на връзки от наши религиозни организации с учреждения или лица в чужбина, което представлява нарушение на изричния текст на член 22 от Закона за изповеданията.

На някои места свещенослужителите се ангажират с организиране на екскурзии до културно-исторически паметници и манастири – дейност, която в нашата страна се извършва от организацията на БТС или поделенията и предприятията на Държавния комитет за туризъм, СБА или други обществени организации, но съвсем не е присъща на религиозните организации.

– На четвърто място – допускат се някои слабости при работата специално с протестантските църкви:

– не се следи за промените в състава на ръководствата на местните църкви (чл. 16 от Закона за изповеданията);

– неправилно се определя размера на пенсийте на пасторите;

– признава се трудов стаж на нерегистрирани пастори;

– допуска се въобще да функционират нерегистрирани пастори и др.

Като се имат предвид посочените констатации комитетът смята за целесъобразно да даде на пълномощниците следните препоръки:

1. Да се следи отблизо състоянието и живота на изповеданията, за да им се оказва необходимото съдействие за стриктно спазване на нормативните актове, отнасящи се до тяхната дейност.

2. Да се съдейства на свещенослужителите от различните изповедания за включването им в подходяща полезна обществена дейност и особено в движението за защита на мира.

3. Да се проявява инициативност за отдаването на недвижимите имоти на изповеданията под наем на АПК, а там където няма вървачи от дадено изповедание, имотите да преминават към държавата, съгласно законодателството.

4. Да се вземат мерки за спазване на 11 постановление на Министерския съвет от 22.I.1954 г. – църквата да произвежда предмети, които са включени в списъка на постановлението и за чието производство и разпространение има монополно право.

5. При извършването на обреда „кръщаване“ да се удостоверява съгласието и на двамата родители, което да става с тяхното лично присъствие.

Да се спазват строго разпорежданията на ХЕИ за дезинфекциране на купела след всяко „кръщаване“. Позовавания на традициите в нарушение на здравните правила да не се уважава.

6. Групови екскурзии да се уреждат от компетентните органи и обществените организации, а не от свещенослужителите, тъй като това е несвойствена за тях дейност.

7. Да не се разрешава на чужди граждани да извършват богослужения или да държат проповеди в култови сгради без надлежно разрешение на председателя на комитета, както предвижда чл. 22 от Закона за изповеданията.

8. Да не се разрешава извършване на подготовка за обреда „кризмоване“ и на самия обред преди лицата да са навършили 16 години. Съответно предупреждение е направено на римокатолическите епископи в Комитета.

9. Предприятията на църквите или техните поделения със стопанска дейност (църковните земеделски стопанства, манастирите с предприятия и др.) следва да се включат за начисления съответно на 3% и 1%, съгласно 53 постановление на Министерския съвет от 31.XII.1981 г.

10. По работата с протестантските църкви:

– ИК на ОНС да вземат мерки да се регистрират промените в съста-

ва на местните ръководства, които следва да се извършват в съответствие с изискванията на закона за благонадеждност и пр. – чл. 10 от Закона за изповеданията;

– Желателно е при отчуждаване на молитвените домове да се иска предварително мнението на комитета;

– Да не се допускат помощи и литература от чужди граждани и организации без предварително разрешение на председателя на комитета;

– Да не се допуска служене на нерегистрирани пастори или на пастори от други населени места;

– ИК на ОНС да дават указания на окръжните пенсионни служби да не признават за трудов стаж времето на служене на нерегистрираните пастори, тъй като това противоречи на разпоредбите на Закона за пенсии;

– Да се съблюдава децата на всички адвентисти да посещават училище в съботни дни;

– Да не се допуска църквите да притежават размножителна техника и да отпечатват и разпространяват материали без разрешение на комитета;

– Да не се допускат мероприятия, които нямат култов характер – излети, събори, лагери и др.

Пълномощниците на комитета по места следва да оказват всестранна помощ на религиозните дейци и верски общности за точното спазване на изискванията на законите и другите нормативни актове по изповеданията, което е в интерес на самите изповедания и на цялото общество.

Макар че в последния период връзките между комитета и пълномощниците в ОНС значително да са подобрени, те все още не са достатъчни. Голяма пречка в нашата работа е липсата на достатъчно информация за дейността на верските общности и за работата на пълномощниците и местните органи с тях. Затова смятаме, че е целесъобразно да поискаме от Вас в края на годината да ни изпращате кратка информация за религиозния живот в окръга и за възникналите въпроси с изповеданията и духовниците и как сте ги решавали.

Зам. министър,
Председател на комитета:
(Л. Попов)

AMBnR, ф. 10, оп. 14, а.е. 923, л. 2-8. Оригинал. Машинопис.

№ 51

Паметна бележка от председателя на комитета за състояла се в Москва среща на ръководителите на правителствените органи по религиозните въпроси от социалистическите страни с председателя на Съвета по религиозните въпроси при Министерския съвет на СССР К. М. Харчев относно новата политика на съветската държава към църквата в условията на преустройство

15 юни 1988 г.

За служебно ползване!

На 12 юни в Москва се състоя среща на ръководителите на правителствени ведомства по религиозните въпроси, поканени за тържествата по случай 1000 годишнината на християнството в Русия, с председателя на Съвета по религиозните въпроси при Министерския съвет на СССР К. М. Харчев.⁴⁶ Присъстваха ръководителите на ведомствата от ПНР, УНР, ЧССР, ГДР, НРБ, МНР и Куба. От Румъния беше зам.-председателя на Департамента по култовете Тодор Леон.

За тържеството беше поканен от Югославия Момчило Вучинич, но той не взе участие на срещата с Харчев.

Накратко предавам неговото изказване:

Съветският домакин заяви, че с тържествата за 1000 годишнината от въвеждането на християнството в Русия искат да покажат новото отношение на държавата към религията.

В СССР има 70 милиона вярващи. Те трябва да се привлекат за делото на преустройството. Човешкият фактор да се използва напълно.

Ръководството на СССР е решило да използва опита на съветската власт през периода 1917-1924 година, когато на практика са прилагани ленинските норми за свобода на съвестта. Впоследствие тези принципи са или забравени или изопачени, макар че ленинският път успешно е пробивал. И след 1924 г., без оглед на грешките, вярващите и религиозните дейци са били на страната на съветската власт.

Сега някои проблеми са назрели. Би било невярно да се говори, че не е имало и неприятни моменти в отношенията с религиозните организации и дейци.

Необходимо е принципите на преустройство да се приложат и в тази област, като се има предвид новия етап. Двата основни принципа на преустройството – демократизация и гласност ще се прилагат и в дейността на религиозните организации. Така например, току-що приключилия поместен събор на Руската православна църква прие нов устав. С него максимално се демократизира живота на църквата (досега тя нямаше устав). Съветските другари се гордеели с това, че свещеникът е превърнат на „наемник“ на настоятелството на църквата в която служи, защото не може да влияе на паството. Убедили се, обаче, че от това нищо добро не се е

получило. Ръководството на енорията се пое от цивилни (“бездуховни лица”) и се разви атмосфера на „бездуховност“. Др. Харчев дословно каза: „Какво е по-добро – хората да са религиозно вярващи, или в нищо невярващи?“ На този въпрос нямало еднозначен отговор. Новият устав на РПЦ свързва свещеника с енорията.

Излезли са три документа, които съдържат линията на КПСС и съветската държава по отношение на религията:

1. Речта на М. С. Горбачов на срещата с патриарх Пимен и Светия синод на Руската православна църква.

2. Приветствие на съветското правителство до участниците в Поместния събор на РПЦ.

(Същността е, че невярващи и вярващи имат едно отечество, една съдба, едно бъдеще. Социализъм и религиозен живот не си противоречат. Вярващите могат да дадат своя принос в изграждането на социалистическото общество).

3. Изложението на др. Громико пред гостите на тържественото честване на 1000 годишнината.

Трите документа се прилагат към настоящата паметна бележка. Те, каза др. Харчев, представляват нов прочит на ленинските принципи в съвременните условия.

Въпросът има и важно международно значение. В света има много вярващи. Те по-добре ще разберат социализма при тази наша политика. Това съвпадение се потвърждава от присъстващите чужди гости на тържеството.

Съветските другари разбират, че това което правят не е съвършено. То е първа крачка. Днес връщаме това, което вчера е отнето, заяви др. Харчев. Особено през 60-те години. Досега са върнати 400 църкви. Процесът продължава.

Подготвя се нов закон. С него ще се решат важни въпроси. На първо място въпросът за юридическата личност на изповеданията. Те ще придобиват този статут с регистрирането им – централните органи в Съвета по религиозните въпроси, а местните църкви при съответните народни съвети. Политическият смисъл на това решение е, че верските общности ще чувстват, че са гарантирани, че днешната политика е трайна.

В отделни разговори с колеги от Съвета по религиозните въпроси се разбра, че на този етап законът е озаглавен „Закон за свободата на съвестта“. Проектът е готов. Ще се създаде смесена комисия между граждansки лица и представители на религиозните организации, която ще го обсъди.

Намерението е да се регистрират всички, чийто устави не противоречат на законите и които поемат задължението да функционират в рамките на закона. При разцепление – ще се регистрират и отцепилите се при тези условия. Ако нарушават законите регистрацията ще се снема.

На един от приемите се срещнах с една другарка, която работи в ЦК

на КПСС, с която сме се срещали на съвещание в Прага. Тя ми каза, че се обсъжда и вече има ориентация да се създадат Съвети по религиозните въпроси във всички републики. Сега има само в РСФСР, Украйна и Армения.

Друг важен въпрос, поясни др. Харчев, който ще се реши е за религиозното обучение на децата. Имат намерение да се върнат към принципа това обучение да става „частним образом“. Под това се разбира, че родители могат в семейството да обучават децата, като могат да поканят и свещенослужител, който да ги обучава. Единственото условие е, това обучение да е индивидуално, а не на групи и без да се упражнява насилие върху детето.

Работят върху новия закон по посока на либерализация, но конкретна информация не дават. На запитвания отговарят, че всичко зависи от законодателя.

Предстои да се реши въпроса и за статута на Съвета по религиозни въпроси. В приветствието на съветското правителство до участниците в събора е казано, че Съвета се грижи за защита на правата на гражданите. Съветът се превръща в орган, който трябва да осигури правата на гражданите – нещо като специализирана прокуратура. Вярно е, че от формулата до практиката има голяма разлика, но се ражда нов орган, който дава гаранция на вярващите. Ще се отнеме голям коз от тези, които претендират, че са защитници на правата на хората.

Др. Харчев каза, че с изработването на новия статут те искат Съветът по религиозните въпроси при Министерския съвет на СССР да се преобразува в Държавен комитет, практически в министерство, действителен гарант за правото на свободата на съвестта. От разговори с колеги от Съвета се разбра, че се разговаря и за точното наименование на бъдещия Държавен комитет – да бъде или „за свободата на съвестта“ или „по религиозните въпроси“.

К. М. Харчев се изказа, че сега дейността на съвета противча при големи трудности. Понякога по отделни въпроси „воюват“. Кадрите от средното равнище били образовани и възпитани главно през 60-те години, когато са нанесени най-тежките удари срещу църквата. Харчев обяви, че на следващия ден с подходящо тържество ще се положи основния камък на нов храм, който ще бъде построен в Царицинския район на Москва в чест на хилядолетието. Общината е отстъпила за тази цел 5 хектара. Бях поканен и на следващия ден присъствах на това тържество с други гости от чужбина – духовници и гражданска лица. Сам Харчев откри тържеството, а след това имаше религиозна служба.

След изложението на К. М. Харчев се изказаха присъстващите ръководители на правителствените ведомства по религиозните въпроси. Повечето заявиха накратко (особено Унгария, ЧССР, Полша), че не са готови да обсъждат въпросите по същество. Предложиха да се съберем отново, за да стане обсъждане. Харчев се съгласи и каза, че ще предложи да стане ново съвещание в Москва, но това не може да стане по-рано от декември.

К. М. Харчев предложи и се съгласихме да се пусне съобщение за СМИ, че се е състояла такава среща и кои са присъствали.

/п/ Люб[омир] Попов

ЦДА, ф. 1Б, оп. 63, а.е. 103, л. 1-6. Копие. Машинопис.

№ 52

Постановление № 125 на Министерския съвет за закриване на Комитета и образуването на Дирекция по вероизповеданията при МС⁴⁷

6 декември 1990 г.

Министерски съвет постанови:

Чл. 1. Закрива от 1 януари 1991 г. Комитета по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове при Министерството на външните работи.

Чл. 2. Образува от 1 януари 1991 г. Дирекция по вероизповеданията при Министерски съвет.

Чл. 3. Дирекцията по вероизповеданията:

1. осъществява връзката между вероизповеданията и държавата;
2. оказва съдействие на вероизповеданията пред централните и местни органи на властта за решаване на въпроси, които са от тяхната компетентност;

3. извършва регистрация на вероизповеданията и на техните централни ръководни органи;

4. подпомага вероизповеданията при откриване на средни и висши духовни училища за подготовка на свещенослужители и съдействува за изпращане в чужбина от вероизповеданията на български граждани за обучение в духовни учебни заведения;

5. подпомага вероизповеданията за издаване и придобиване на религиозна литература;

6. допринася за създаването и поддържането на климат на доверие, укрепване на взаимното разбирателство и уважение между различните вероизповедания;

7. осъществява контакти и координационни връзки с аналогични учреждения в чужбина, с международни религиозни организации и центрове.

Чл. 4. Към Дирекцията по вероизповеданията се създава Съвет от представители на вероизповеданията. Съветът има консултивативни функции и

обсъжда въпросите, засягащи както отношенията между държавата и вероизповеданията, така и между отделните вероизповедания.

Председател на Министерския съвет: *Андрей Луканов*

Главен секретар на Министерския съвет: [не се чете]

Съветници: [нет подписа]

Началник на отдел „Правен“: [не се чете]

Редактор-стилист: [не се чете]

ЦДА, ф. 136, оп. 85, а.е. 129, л. 1-2. Оригинал. Машинопис.

БЕЛЕЖКИ:

³³ Докладът се публикува изцяло, тъй като съдържа подробна информация за кръга от въпроси, с които КВБПЦРК се занимава.

³⁴ Християнска мирна конференция (ХМК). Казионно обединение на църкви от социалистическите страни.

³⁵ Има се предвид статията на Стойно Барьков „В. И. Ленин и опитите за сближаване на християнството с комунизма“, публикувана в сп. „Философска мисъл“, кн. 2, 1970, 114-122. По това време авторът е инструктор в отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, където работи от декември 1966 г., а от април 1974 г. е завеждащ сектор „Масова пропаганда“ към същия отдел. С решение на ПБ на ЦК на БКП от 6 февруари 1975 г. именно Стойно Барьков е назначен за председател на КВБПЦРК – вж. док. № 35

³⁶ Има се предвид пленума на ЦК на БКП по въпросите на идеологията, проведен на 7-8 февруари 1974 г.

³⁷ Вж. док. № 16.

³⁸ Отдел „Административен“ на ЦК на БКП не подкрепя идеята за промяна наименованието на Комитета. Поради това Министерският съвет в своето Разпореждане № 321 от 2.VIII.1975 г. не приема тази точка от предложенията – вж. док. № 37.

³⁹ *Владимир Алексеевич Куроедов* (1906-1994) е председател на Съвета по религиозните въпроси от 1960 до 1984 г.

⁴⁰ Постановление на МС № 40 от 16 юли 1980 г. „За подобряване работата по разкриване и опазване на националните културни ценности“. Чл. 2, ал. 2 се отнася до ценностите, собственост на религиозните общности и гласи: „Предлага на Светия синод и на другите религиозни общности, на църквите и на манастирите да приведат в известност притежаваните от тях икони и други културни ценности и да вземат специални мерки за правилното им съхранение. Препоръчва особено ценните за националната ни култура паметници да се предават за съхранение в музеите или художествените галерии със съгласието на църквите, манастирите и другите религиозни общности, които си запазват собствеността.“ (ЦДА, ф. 136, оп. 73, а.е. 43, л. 2).

⁴¹ Вж. док. № 37.

⁴² Конференция на европейските църкви (КЕЦ). Международна икуменическа организация, основана през 1967 г., обединяваща повечето православни, англикански и протестантски църкви. Днес в нея влизат около 120 църкви от 26 европейски държави.

⁴³ Поверителна инструкция № А 1-455 от 19 ноември 1962 г. до председателите на окръжните народни съвети относно регистрацията на местните поделения на евангелски-търкви и верската общност „Бяло братство“ (ДА на МВнР, ф. 10, оп. 10, а.е. 1109).

⁴⁴ НАПС – Национален аграрно-промишлен съюз.

⁴⁵ Документът е изготвен във връзка с организиране през м. май с.г. на съвместно съвещание на КВБПЦРК и Комитета по териториално и селищно устройство при Министерски съвет с пълномощниците на КВБПЦРК при Окръжните народни съвети.

⁴⁶ Константин Михайлович Харчев (1935) е председател на Съвета по религиозните въпроси от 1984 до 1989 г.

⁴⁷ В раздел IV, т. „в“ на приетото от Националната кръгла маса „Споразумение по политическата система“ (12 март 1990 г.) се предвижда създаването на комисия с участието на представители на различните религиозни общности, която в едномесечен срок да обсъди статута и функциите на КВБПЦРК. Комисията взима консенсусно решение за нецелесъобразността от съществуването на Комитета и на 11 май 1990 г. излиза с предложение до Кръглата маса за създаването на нов държавен орган, който да се занимава с въпросите на вероизповеданията, като неговото място и функции бъдат определени в предвидения нов Закон за изповеданията. Последният е изработен от МВнР, разгледан на заседание на МС и внесен във Великото народно събрание (ВНС). Без да дочека неговото приемане на 4 ноември 1990 г. министърът на външните работи Любен Гоцев изготвя доклад до министър-председателя Андрей Луканов с предложение за закриването на КВБПЦРК при МВнР и създаването на Комитет по вероизповеданията при МС. В справката приложена към доклада с дата 9 ноември 1990 г. е отбелязано съгласието на всички политически сили във ВНС с така направеното предложение, въпреки че въпросът не е поставен на гласуване. Изказва се и мнение за нецелесъобразността от запазване на наименованието Комитет по вероизповеданията, а възстановяване на старото – Дирекция на вероизповеданията.

Източник: Историята на Българската православна църква в съвременна България. Том 1. Съвместният евангелско-баптистски и методистки християнски конгрегации в България. Съчинение на проф. доктор Иван Георгиев Георгиев. София, 2000. С. 102-103. Известия на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 1992, с. 101. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 1993, с. 101. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 1994, с. 103. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 1995, с. 104-105. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 1996, с. 105-106. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 1997, с. 106-107. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 1998, с. 107-108. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 1999, с. 108-109. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2000, с. 109-110. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2001, с. 110-111. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2002, с. 111-112. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2003, с. 112-113. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2004, с. 113-114. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2005, с. 114-115. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2006, с. 115-116. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2007, с. 116-117. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2008, с. 117-118. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2009, с. 118-119. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2010, с. 119-120. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2011, с. 120-121. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2012, с. 121-122. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2013, с. 122-123. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2014, с. 123-124. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2015, с. 124-125. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2016, с. 125-126. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2017, с. 126-127. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2018, с. 127-128. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2019, с. 128-129. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2020, с. 129-130. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2021, с. 130-131. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2022, с. 131-132. Съдебни дела на Конгреса на Съюза на евангелско-баптистките християнства в България. София, 2023, с. 132-133.

**КОМИТЕТ ПО ВОПРОСАМ БОЛГАРСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ
И РЕЛИГИОЗНЫХ КУЛЬТОВ**

Ж. Лефтеров

(Резюме)

Публикация имеет целью осветить существование государственного органа, осуществляющего контроль вероисповеданий в Болгарии, в периоде однопартийного управления Болгарской коммунистической партии – Комитета по вопросам Болгарской православной церкви и религиозных культов (КВБПЦРК). Он правопреемник существующей до 9.IX.1944 года Дирекции исповеданий. В 1954 году она была реорганизована по модели существующего в СССР Совета по вопросам Русской православной церкви. В структуре государственных органов КВБПЦРК находится в системе Министерства иностранных дел, с исключением периода 1951-1957 годов, когда он временно подчинён от него и подчинён Совету министров. Включённые документы прослеживают институциональное развитие КВБПЦРК, его функции в процессе строительства социалистического государства, его кадровое обеспечение и конкретную деятельность во время разных этапов религиозной политики БКП. Вследствие наступивших демократических перемен в Болгарии и принятого на Национальном круглом столе „Соглашение по политической системе“, Комитет по вопросам Болгарской православной церкви и религиозных культов закрыт 1 января 1991 года. Истого дня создан новый государственный орган – Дирекция вероисповеданий к Совету министров, что есть возвращение к болгарской государственной традиции до установления коммунистического управления в стране.

**COMMITTEE ON THE PROBLEMS OF BULGARIAN ORTHODOX CHURCH
AND RELIGIOUS CULTS**

Zh. Lefterov

(Summary)

The current publication aims to throw light over the authority' existence in the control of Bulgarian religions during the one-party system' government of Bulgarian communist party, i.e. the Committee on the problems of Bulgarian orthodox church and religious cults. It was successor of the Religion directorate existing prior to 9th September 1944, which was reformed in 1954 following the model of the Council on the problems of Russian orthodox church in Soviet Union. Within the structure of government authorities, the Committee on the problems of Bulgarian orthodox church and religious cults was included in the Ministry of foreign affairs' system, with the exception of the period 1951-1957 when it was temporarily subordinated to the Council of ministers. The published documents follow the Committee' institutional development, its functions during the process of establishment of socialist government and society, its cadre provision and specific activity, following separate phases of the Bulgarian communist party religious policy. As a consequence of democratic changes in Bulgaria and the „Agreement on political system“ adopted by the National round table, the Committee was closed down on 1st January, 1991. The same date was formed a new government entity, i.e. Bulgarian board of religious affairs at the Council of ministers, representing a return towards Bulgarian government tradition prior to the country's communist regime.

¹ Конференция на светско-християнския парламент (КСХП). Международна конференция, основана през 1967 г., обединяваща католическата православната, православната и протестантската църкви. Днес в нея членят около 120 правителства от 20 европейски държави.

ЦАР БОРИС III В БРИТАНСКАТА ДИПЛОМАТИЧЕСКА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ 1919-1941 ГОДИНА*

Съставянето на сборници с документи, с открито изведен персонален момент е сериозно предизвикателство. Едно документално издание има няколко концентрични кръга аудитория. Освен малката група професионалисти – изследователи, то може да се ползва от различни среди, интересуващи се по едни или други причини от миналото. От друга страна, оценяването според това, какво ново внася документалното издание в познанието по определени теми, макар и важно и правилно се е превърнало в своеобразен трафарет при представянето на публикации на извори. Струва ми се, в контекста на казаното, че научното значение на разглежданата публикация е преди всичко във въпросите, които маркира и в импулсите за дебат върху евристичния потенциал на изворите.

В случая това е особено важно, тъй като темата за личността на цар Борис III е изключително силно обременена от идеологически наслоявания и едностраничи прочити. Паралелно с това, значителна част от съществуващия домашен изворов материал не е включен в обръщение или само се упоменава. Самият монарх, поради някои белези на характера си, а и принуден от обстоятелствата, прави всичко възможно да замаскира при определени ситуации своите становища и избора си на решение. Обобщено – двутомника е издание от значение предимно за специализирана аудитория, като същевременно то поставя въпроси и маркира възможни насоки за отговор.

За опорни точки на хронологичните рамки на изданието служат съвсем логично първите документални фиксации върху царската личност през пролетта на 1919 г. и, съответно, крайните, във връзка с прощалната аудиенция при скъсване на дипломатическите отношения – 4 март 1941 г. Като вътрешна хронологична граница, обособяваща документалния масив и смислово и същевременно, разпределяща го в и два тома, служи преврата от май 1934 г.

Всеки том е съпроводен с кратък предговор от съставителя. Дадени са пояснения за местонахождението и вида на документите, за принципите на подбора и целите на съставителя. Очертани са основни акценти от дейността и личността на царя, които според Д. Митев документите най-пълно представят: отношенията на Борис III с баща му, проблематиката около женитбата му с принцеса Джована Савойска, отношението му към ВМРО, Търновската конституция, царските планове за пробив в българската международна изолация и др. Такава е представата на съставителя, която открява действително водещи, но не единствени акценти в поведението на монарха, намиращи се в дипломатическата преписка. Лично на мен ми се струва, че има и други важни теми, които добре са застъпени в публикуваните документи (и които дори, биха могли да бъдат експонирани като типични за дневния ред на междувоенна България), като например състоянието на партиите и партийната система, наличието на различни форми на обществено

* Цар Борис III в британската дипломатическа кореспонденция 1919–1941 година. съставител Димитър Митев, т. I. 1919–1934 г., С., 2005, 319 с. (Архивите говорят, т. 38), т. II. 1934–1941 г. С., 2007, 400 с. (Архивите говорят, т. 43)

недоволство; параметрите на българския национализъм и ревизионистични стремежи и др. С това не влизам в спор с Д. Митев, а защитавам един друг възможен, допълващ прочит на съдържанието, нещо, което изиска всяка непреднамерена рецепция на текста.

Съставителят показва аналитично отношение към проявите на монарха, подход, заслужаващ адмирация, особено на фона на различните пристрастия или стремеж за известна сензационност, разпространени в годините на прехода.

За двата тома са подбрани общо 340 документа, в основата си – дипломатическа преписка на Форин офис с Британската легация в София и с други британски дипломатически представителства. При подбора удачно е прието към отделните документи да се дават съпровождащите ги допълващи текстове – изказани становища, тълкувания, допълнения, корекции и пр. на дипломатически чиновници, политици и други лица, възприети като експерти. Това позволява да се проследят реакции към отделно събитие или дипломатическо становище, да се открии формирането на мнения, промяната при оценки и пр.

В дипломатическата преписка могат да се откроят няколко изразени акценти. В темпорален план това са проблемите около мирния договор с България, режимът на Александър Стамболовски, събитията в периода юни 1923 – април 1925 г., царската сватба (1930), борбите във ВМРО и така наречените „македонски убийства“, българо-югославското сближение, промяната на 19 май 1934 г., оформянето на конкретните български становища по международното положение в навечерието на Втората световна война.

Значението на документите за българската история може да се определи според доминиращата информация. Тя е изразена в две насоки – биографични аспекти с оглед българското развитие и общополитически становища. Към първите спадат личния портрет на монарха, проблеми, свързани със семейството му, отношенията на царя към националния въпрос и към ВМРО, към Търновската конституция, към основните политически тенденции на епохата (дясно – ляво, комунизъм – фашизъм). Към вторите трябва да се отнесат многобройните разсъждения и аргументации за британската политика спрямо Европейския Югоизток, както и за европейското развитие, видяно от Лондон.

В основата си подбранныте документи са първокласни източници за характеризиране британската политика към България, отношението на Лондон към Версайското статукво, към междудържавните и малцинствени проблеми на Балканския полуостров.

Преднамереност, крайна едностраничност и предопределеност – така може да се характеризира британската политика към България въз основа на предложената в изданието информация. Може да се направи извод, че между двете световни войни България е за Лондон образно казано едно миниатюрно петънце, държава без особено значение както в geopolитически план, така и като стопанска единица. Страната придобива значение единствено едва в контекста на външната политика на Третия райх, т.е. след средата на 30-те години. Това проличава дори чрез количеството документи, включени в том II. От 192 документа, покриващи периода май 1934 – март 1941 г. близо две трети – 140 документа, са от годините 1938, 1939 и 1940.

Формално документите показват, че британските дипломати, респек-

тивно дипломация не са в състояние да откликнат на българските искания в областта на търговията и националния въпрос. Фактически обаче, проличава, че официален Лондон е заел към България цинична позиция на незаинтересованост. Това положение не противоречи на недоверието, с което британските дипломати се отнасят към ред антибългарски твърдения на югославски политици: Форин офис и неговите чиновници полагат грижи да бъдат максимално безпристрастни и аналитични. Остава отворен въпросът: доколко предубеждения и предразсъдъци определят политиката на максимална неангажираност към българските искания, следвана стриктно близо 23 години.

Документите не предлагат сензационни разкрития, отговори на десетилетни въпроси, мръсни тайни или нелицеприятни истории. В тях буквально доминира строгия дипломатически език, куртоазни формулировки. Текстовете обаче са богати на детайли от кухнята на дипломацията, от примери на механизми на реагиране, на начини на установяване на контакти и прокарване на някои постановки, дори и внушения.

Подбранныте документи съдържат нюансирана, разнообразна информация (впечатления, оценки, психологически портрети) от първа ръка или по странични сведения, свързана с цар Борис III. Открайват се многобройните възторжени оценки за него, както и примерите за таланта на монарха да прави позитивно впечатление. Преобладаващи са констатациите, че той притежава здрав разум, проповядва умереност и такт в политическите нрави, демонстрира съпричастност към проблемите на обикновените хора, създава впечатление на дълбоко загрижен за съдбата на страната патриот. Сравняван със своите министри и министър-председатели той изглежда действително на моменти единствения разсъдлив и с усет за ситуацията политик. Анализирането на преписката, според мен, може да потвърди отчетливо изразената в българската историография (Н. Недев, Д. Даскалов и др.) представа, че той е колеблив, предпазлив, мрази риска, полага усилия да събуди симпатия, същевременно и съчувствие, че се стреми, чрез лавиране, да запази максимална свобода на действие. Като пример сред текстовете, посветени на царя, трябва да се посочи доклада на Уотърлоу от 12 декември 1929 г., образец на майсторски направен портрет на личността и поведението му.

Политическото развитие на страната е друга голяма тема, по която в томовете изобилства информация. Могат да се направят изводи, че партиите водят безпринципна война по между си, че парламентарната система е в криза, че политическите нрави (изразено с модерния термин: политическа култура) са твърде примитивни. Британските дипломати имат впечатление за политически и социални недоволства в българското общество и причините им, за сравнително съдържаната дори в процес на отслабване религиозност на българина, за левите настроения и пр. Документацията показва, че в навечерието на 1934 г. партийната криза е перманентна. Можем напълно да се съгласим с твърденията, че партиите са в летаргия (1932 г.), че действията на ВМРО от края на 20-те и началото на 30-те години са утежняващо положението на страната в международен план фактор (но и силен деструктивен дразнител за политическата система).

Информацията, която се съдържа в преписката потвърждава, че българският национален въпрос не среца в Лондон (и при другите сили победителки и техните съюзници) съчувствие на ниво управляващи. Документите свидетелстват, че българските политици се сблъскват с нежеланието,

мудността, но защо не и чисто интелектуалната ограниченност на различни европейски представители, призвани и избрани да ръководят голямата европейска политика и да пазят следвоенното статукво.

От периферните, но също важни акценти, показвани от отделни документи, внимание заслужават ролята на някои от експертните становища по българската политика или за личността и ролята на цар Борис III, личното участие на княгиня Евдокия при информиране и оказване внушения върху влиятелни британски личности и др.

Изданието представя български дневен ред видян от вън, през очите на дипломатически чиновници, и от вътре, но пак през очите на „другия“, на ниво Британска легация в София.

Двутомникът създава повод за размисъл по няколко все още отворени пред българската историография въпроси като: какво е конкретното участие на царя в различни конспиративни действия срещу земеделския режим; как оценява земеделското управление и неговия лидер Стамболовски; какво е реалното му отношение към македонския въпрос, и какво към ВМРО, търпи ли то еволюция и кога; възможно ли е Борис III да се води от добри намерения, но примитивните политически нрави и недъзи те на българската политическа система да осуетяват осъществяването им; доколко известна дезинтересираност от Македонския въпрос е израз на моментен прагматизъм или плод на добре осмислена дългосрочна стратегия и пр.

Изданието е археографски издържано, снабдено с лаконични, точни пояснителни бележки и придружен от неотменните именен и географски показалци.

В края бих искал да направя една критична забележка: някои повторения в пояснителните бележки отново актуализират въпроса за ролята на редактора. Редакционната работа, особено на корпуси с документи, е изключително важна, особено на фона на издателска и съставителска безответственост, която мнозина демонстрират през последните две десетилетия.

Подхраните документи са добра фактологична основа за изследване на основни проблеми на българската история между 1919 и 1941 г. Те същевременно имат приносно значение за характеризиране личността на цар Борис III. Допълват се, коригират се и се разширяват историографски представи, формулирани върху домашни извори. Показват се в нюанси становищата на британската дипломация по български външно- и вътрешнополитически проблеми. Открояват се и личностни аспекти, моментни нагласи, проявата на стереотипни представи. лично според мен, представянето тъкмо на тези, контекстуални значения на официалната информация разширява рязко значението на изданието за изследване на българската история между 1918 и 1941 г.

Двутомникът е издателско събитие. Димитър Митев трябва да бъде поздравен за своя подбор и за прецизната си работа.

Николай Поппетров

Четете В Бюля:

За арменските бежанци
от **Одринска Тракия и Мала Азия**

Малко известни факти
от живота на **Лазар Колишевски**

Владимир Караманов за първото
масово преселване на
македонски българи в Кюстендил

За преживелиците на
един опълченец по време на
Руско-турската война (1877-1878)